МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ У СЕНСОРНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Виконала студентка 2 курсу, групи 8.0123-з
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
Т. В. Лобовко

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н. _____ Н. В. Вахняк

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, доцент, к. пед. н. _____ Г. З. Скірко

Запоріжжя

2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»
Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20____ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Лобовко Тетяні Володимирівні

1. Тема роботи: «Педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку»
керівник роботи Вахняк Надія Вікторівна кандидат педагогічних наук, доцент
затверджена наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 р. № 1447-с.

2. Строк подання студентом роботи: 22 листопада 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить зробити): розкрити сутність ключових понять «сенсорне виховання», «сенсорний розвиток»; визначити завдання та особливості сенсорного виховання дітей дошкільного віку; з'ясувати та проаналізувати педагогічні умови використання дидактичних ігор у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку; експериментально перевірити ефективність використання дидактичних ігор у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

5. Перелік графічного матеріалу: 6 таблиць, 7 рисунків.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Вахняк Н. В.	04.03.24 р.	04.03.24 р.
Розділ 1	Вахняк Н. В.	08.04.24 р.	08.04.24 р.
Розділ 2	Вахняк Н. В.	10.06.24 р.	10.06.24 р.
Висновки	Вахняк Н. В.	09.09.24 р.	09.09.24 р.
Додатки	Вахняк Н. В.	21.10.24 р.	21.10.24 р.

7. Дата видачі завдання: 02.03.23 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент_____ Лобовко Т. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи_____ Вахняк Н. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ Вахняк Н. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 67 с., 6 таблиць, 7 рисунків, 60 джерел, 4 додатка.

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Об’єкт дослідження – процес розвитку сенсорного виховання дітей дошкільного віку засобами дидактичної гри.

Предмет дослідження – педагогічні умови використання дидактичної гри у процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Методи дослідження: теоретичні: діалектичний, логічний методи, аналіз, синтез наукової літератури, нормативних документів; синтез, індукція та дедукція щодо висунення висновків дослідження; емпіричні: педагогічний експеримент, спостереження та узагальнення практичного досвіду для перевірки ефективності впровадження педагогічних умов у процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку засобами дидактичної гри; опитування, бесіда, спостереження для збору інформації, методи математичної статистики для обробки даних.

Теоретичне значення роботи полягає в науковому обґрунтуванні педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку на заняттях та в повсякденному житті.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності педагогів закладів дошкільної освіти, центрах розвитку дитини з метою покращення педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Галузь використання: заклади освіти.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, ДИДАКТИЧНА ГРА, СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК, СЕНСОРНІ ЕТАЛОНИ, ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ДОШКІЛЬНА ОСВІТА.

SUMMARY

Lobovko T. V. Pedagogical Conditions for the Use of Didactic Play in the Sensory Education of Preschool Children.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (60 items), and 4 addenda.

Qualification work theoretically substantiates and describes the experimental study of the use of didactic games in sensory education of preschool children.

One of the urgent needs of modern society is to educate a comprehensively developed, harmonious, active and independent personality. Sensory education is one of the main directions in the comprehensive education of preschool children, the development of cognitive abilities, because it is through the senses that children receive basic information about the surrounding world. A properly organized educational process in preschool education institutions significantly affects the sensory development of children, the formation of their intellectual and social skills.

The purpose of the study is to determine, theoretically substantiate and experimentally verify the pedagogical conditions for using didactic games in the sensory education of preschool children.

The research tasks:

1) reveal the essence of the key concepts “sensory education”, “sensory development”;

2) to determine the tasks and features of sensory education of preschool children;

3) to find out and analyze the pedagogical conditions of using didactic games in sensory education of preschool children;

4) experimentally check the effectiveness of using didactic games in sensory education of preschool children.

The object of the research is the process of development of sensory education of

preschool children by means of didactic games.

The subject of the research is the pedagogical conditions of using didactic games in the process of sensory education of preschool children.

The part 1 “Theoretical foundations of the problem of the development of sensory education of preschool children” reveals the essence of the key concepts “sensory education”, “sensory development”, defines the tasks and features of sensory education of preschool children, clarified and analyzed the pedagogical conditions of using didactic games in sensory education of preschool children.

The part 2 “Research and experimental study of the use of didactic games in sensory education of young children” provides for the organization and content of research and experimental research, implementation of pedagogical conditions for the use of didactic games in the process of sensory education of young children, results of experimental research.

The results of the research can be used in the practical activities of teachers of preschool education institutions, child development centers in order to improve the pedagogical conditions of using didactic games in the sensory education of preschool children.

Keywords: pedagogical conditions, didactic game, sensory development, sensory standards, preschool children, preschool education.

ЗМІСТ

Вступ…… 8
Розділ 1. Теоретичні засади проблеми розвитку сенсорного виховання дітей дошкільного віку……. 12
1.1. Сутність ключових понять «сенсорне виховання», «сенсорний розвиток»…….. 12
1.2. Завдання та особливості сенсорного виховання дітей дошкільного віку…. 19
1.3. Педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку..... 28
Розділ 2. Дослідно-експериментальне дослідження використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку…….. 39
2.1. Організація та зміст дослідно-експериментального дослідження…… 39
2.2. Впровадження педагогічних умов використання дидактичної гри у процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку……..…… 45
2.3. Результати дослідно-експериментального дослідження……... 50
Висновки……... 59
Список використаних джерел……. 62
Додатки……. 69

ВСТУП

Однією з нагальних потреб сучасного суспільства є виховати всебічно розвинену, гармонійну, активну та самостійну особистість. Сенсорне виховання є одним із основних напрямків у всебічному вихованні дітей дошкільного віку, розвитку пізнавальних здібностей, адже саме через органи чуття діти отримують основну інформацію про навколишній світ. Правильно організований освітній процес в закладах дошкільної освіти суттєво впливає на сенсорний розвиток дітей, на формування у них інтелектуальних і соціальних навичок.

Дошкільний вік – це період, коли діти активно пізнають навколишній світ через органи чуття, у них формуються перші уявлення про різноманітні властивості предметів, явищ, розвиваються пізнавальні потреби та здібності. Це, безпосередньо, період, коли діти дошкільного віку вчаться розрізняти кольори, форми, текстури, звуки, запахи предметів, орієнтуватися в навколишньому середовищі.

Історичний екскурс вказує, дослідженням сенсорного виховання дітей дошкільного віку займалися філософи, педагоги ще в період античності та середньовіччя, зокрема такі, як: Аристотель, Квінтіліан, Лукрецій, Платон, Я. Коменський, Ж-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Фребеля та ін. Вони заклали основи сенсорного виховання, вивчаючи важливість чуттєвого досвіду для формування знань і розвитку пізнавальних здібностей дітей дошкільного віку.

Сучасні науковці О. Дроботій, В. Кошель, В. Ачкасова та М. Кривоніс у своїх доробках розглядають сенсорне виховання і сенсорний розвиток як фундамент подальшого гармонійного розвитку дитини, вказуючи на важливість отримання сенсорного досвіду вже з раннього дошкільного віку. На думку науковців, сенсорний розвиток є основою інтелектуального розвитку дитини, розвиває спостережливість, готує до реального життя, є основою розвитку уяви, розвиває увагу, впливає на розвиток пам’яті. Одним із ефективних засобів сенсорного

виховання дошкільників є дидактична гра, оскільки вона активно залучає дітей до пізнавальної діяльності через органи чуттів, сприяє розвитку не лише когнітивних, мовних, соціальних та емоційних умінь, а й сенсорних навичок.

Проблема гри, як провідного виду діяльності дітей дошкільного віку відображена в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях: Л. Артемової, Н. Васільєвої, Т. Жикалкіної, З. Михайлової, А. Смаленцової, Г. Харитонової, О. Янівського. Вони вважають гру провідною діяльністю дітей дошкільного віку, розкривають особливості дитячих ігор, класифікують їх, подають методичні рекомендації щодо використання гри як засобу всебічного розвитку особистості.

Аналіз наукових джерел засвідчив, дидактичну гру як один із значущих інструментів для розвитку сенсорних навичок у дітей дошкільного віку розкривали у своїх працях вітчизняні (Н. Гавриш, Н. Кузьміна, О. Ляшенко, Н. Мощенко, І. Стороженко, О. Сухомлинська та ін.) та зарубіжні науковці (Ш. Дьюкс, М. Келлі, Дж. Ліндсі, М. Монтессорі, Р. Пулфорд, Дж. Ходжсон та ін.). Їх ідеї значно вплинули на розвиток методичних підходів до використання дидактичних ігор для сенсорного виховання, що уможливлює педагогів ефективно стимулювати розвиток органів чуття та пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку, створюючи умови для їхнього гармонійного розвитку.

На актуальність означеної проблеми вказують нормативно-правові документи, такі як: Закон України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2010), Базовий компонент дошкільної освіти (2021), чинні програми: «Дитина», «Українське дошкілля», «Я у Світі» та ін. Зокрема, у Державному стандарті дошкільної освіти України (2021) в освітньому напрямі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» зазначено, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична компетентність – це здатність дитини використовувати власну сенсорну систему (зір, слух, нюх, дотик, смак) в процесі логіко-математичної й дослідницької діяльності [3].

Актуальність окресленої проблеми, її важливість для теорії і недостатній

рівень практичної розробленості обумовив вибір теми кваліфікаційної роботи: «Педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку».

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Відповідно до мети визначимо завдання дослідження:

– розкрити сутність ключових понять «сенсорне виховання», «сенсорний розвиток»;

– визначити завдання та особливості сенсорного виховання дітей дошкільного віку;

– з’ясувати та проаналізувати педагогічні умови використання дидактичних ігор у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку;

– експериментально перевірити ефективність використання дидактичних ігор у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Об’єкт дослідження – процес розвитку сенсорного виховання дітей дошкільного віку засобами дидактичної гри.

Предмет дослідження – педагогічні умови використання дидактичної гри у процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Для досягнення поставленої мети та реалізації завдань дослідження використано такі методи:

Методи дослідження:

теоретичні: діалектичний, логічний методи, аналіз, синтез наукової літератури, нормативних документів; синтез, індукція та дедукція щодо висунення висновків дослідження;

емпіричні: педагогічний експеримент, спостереження та узагальнення практичного досвіду для перевірки ефективності впровадження педагогічних умов у процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку засобами дидактичної гри;

опитування, бесіда, спостереження для збору інформації, методи математичної статистики для обробки даних.

Теоретичне значення роботи полягає в науковому обґрунтуванні педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку на заняттях та в повсякденному житті.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності педагогів закладів дошкільної освіти, центрах розвитку дитини з метою покращення педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність ключових понять «сенсорне виховання», «сенсорний розвиток»

В дошкільному віці дитина отримує загальний розвиток, який є фундаментом для набуття знань і навичок в усіх видах діяльності. Саме в цей період формується загальна характеристика поведінки дитини та її ставлення до світу, що є основою її життєдіяльності у майбутньому.

Основою загального розумового розвитку є сенсорний розвиток. Відомо, що пізнання з сприйняття предметів і явищ, а потім формується на основі образів сприйняття, стає результатом їх перетворення. Оволодіваючи цими системами дитина отримує набір еталонів, з якими вона може зіставити будь-яку сприйняту річ, охарактеризувати її.

Сенсорний розвиток дитини – розвиток її відчуттів і сприймання, формування уявлень про властивості предметів (форму, колір, розмір, положення у просторі тощо) [12].

У словнику-довіднику К. Крутій, О. Фунтікової (лат. sensus – відчуття) сенсорне виховання трактується, як процес ознайомлення дитини із сенсорною культурою людства, що має на меті розвиток відчуттів, сприйняття та уявлень про зовнішні властивості предметів. Сенсорні процеси перебувають на першому ступені пізнання, тому сенсорне виховання часто виступає опорною ланкою розумового виховання; основна увага приділяється не ізольованому формуванню органів відчуттів, а формуванню різноманітних сенсорних властивостей у процесі різних видів свідомої діяльності [14, С. 41–42].

Сенсорне виховання має важливе значення для розвитку дитини дошкільного віку, оскільки цей період сприятливий у формуванні і вдосконаленні органів чуття. З одного боку сенсорний розвиток становить фундамент розумового розвитку дитини, а з іншого – має самостійне значення. В дошкільному віці від сенсорного виховання залежить розвиток діяльності органів чуття, нагромадження уявлень про навколишній світ, що становить 9/10 всього розумового багажу дітей.

Як довели результати досліджень, сенсорне виховання, як важливу складову розвитку людини, вперше почали розглядати філософи та педагоги античного світу: Аристотеля, Квінтіліана, Лукреція, Платона та інших. Сенсорне сприймання, як один з основних аспектів людської діяльності, виступало головним у роздумах античних мислителів. В той час сенсорне виховання було визнано значущим етапом у розвитку інтелектуальних, емоційних і фізичних здібностей дитини дошкільного віку. На думку Аристотеля, всі наші знання починаються з чуттєвого досвіду, і саме через органи чуття діти отримують первинну інформацію про навколишній світ, через відчуття формує уявлення (сенсорні образи), які поступово переходять у розумові судження дитини. За концепцією Лукреція, через чуттєвий досвід дитина набуває не тільки знання, а й розуміння глибоких законів природи. Лукрецій підкреслював, що сенсорне виховання і сенсорне пізнання відіграють важливу роль у процесі пізнання природи і світу. Для Лукреція сенсорне виховання – це важливий процес, через який дитина починає пізнавати світ, спостерігаючи за природою і сприймаючи різноманітні явища.

Особливий інтерес викликають праці Платона, який вважав сенсорне виховання є важливим для дітей дошкільного віку, і в той же час обмеженим етапом пізнання, яке повинно служити відправною точкою для розвитку розуму і досягнення справжнього знання. У своїй філософії Платон зазначав, що сенсорне пізнання (пізнання через органи чуттів) має серйозні обмеження, оскільки органи чуття можуть сприймати лише поверхневі, ілюзорні прояви реальності, а не її справжню сутність. Платон вважав, що сенсорне виховання є важливим

інструментом для початкового етапу навчання дітей, але лише як перший крок до глибшого розуміння світу через розумове пізнання і філософське осмислення. Підходи античних філософів заклали основи для подальших досліджень сенсорного виховання, сенсорного розвитку дітей дошкільного віку [42].

Актуальними і по теперішній час залишаються наукові праці Я.-А. Коменського, П. Ломброзо, Ж-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Фребеля та ін щодо сенсорного виховання та розвитку дітей дошкільного віку. Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її чуттів і сприймань. Він становить фундамент її розумового розвитку. Я.-А. Коменський автор праці «Велика дидактика» пропонував використовувати у процесі виховання природні, вікові та психологічні особливості дітей. Він вважав, що пізнання світу через органи чуття є першочерговим етапом у навчанні. Для дітей дошкільного віку важливо, щоб вони могли активно використовувати свої органи чуття для отримання перших знань про навколишнє середовище, адже саме через чуттєвий досвід формується їхнє розуміння світу. Видатний чеський педагог був одним із перших, хто надав велике значення сенсорному розвитку дітей, зокрема в ранньому віці. На його думку, сенсорний розвиток дітей повинний охоплювати всі органи чуття: зір, слух, дотик, смак та нюх. Я.-А. Коменський вважав, що для комплексного розвитку дитини важливо розвивати всі види сприйняття одночасно, адже це дозволяє дитині більш точно і повно сприймати навколишній світ. Він наголошував, що на кожному етапі розвитку дитина повинна освоювати нові сенсорні еталони, постійно тренувати свої органи чуття, систематично вдосконалювати свої здібності [28].

Ж-Ж. Руссо стверджував, що виховання має навчити дитину дивитися, слухати, торкатися, особливо не тільки дивитися й слухати, а й до всього доторкнутися. Руссо вважав, що сенсорне виховання передує розумовому, тому що все, що входить у людське мислення, проникає туди за допомогою відчуттів. Таким чином, щоб навчитися мислити, потрібно тренувати органи відчуття, які є засобами людського розуму. У книзі він детально описував, як, на його думку, потрібно

тренувати окремі органи відчуттів, рекомендував різноманітні вправи для розвитку зору, дотику, слуху [51].

Видатний німецький педагог Ф. Фребель заклав основи дошкільної освіти, а також є засновником дитячого садка. Метою виховання він вважав розвиток природних здібностей дитини. Для досягнення цієї мети Ф. Фребель створив методику роботи з дітьми, в основу якої поклав розвиток органів почуттів, рухів, мислення й мови, розкрив навчально-виховне значення ігор в дитячому віці. Дослідник запропонував особливий дидактичний матеріал, так звані «дари» Фребеля. Вони призначені для формування уявлень про форму, величину, просторові відношення, числа, що спрямовано на розвиток сенсорики. Як зазначив Ф. Фребель, у дошкільників розвиток пізнання повинен здійснюватися через огляд предметів навколишнього світу [51]. Отже виходячи з вище сказаних думок педагогів, можна зробити висновок, що сенсорне виховання – це процес, який включає активне сприйняття навколишнього світу через органи чуття, сприяє розвитку пізнавальних та творчих здібностей дитини, а також є важливим інструментом у формуванні її особистості.

Засновниками сучасних поглядів на сенсорне виховання та сенсорний розвиток дітей можна визначити Ж. Декролі, М. Монтессорі, С. Русова та ін. Видатні педагоги акцентували увагу на важливості безпосереднього досвіду дітей, взаємодії їх з предметами та явищами, а також на необхідності створення спеціальних умов і вправ для розвитку органів чуття.

Ж. Декролі вивчав особливості логічного мислення, тимчасових, числових понять у дітей, створив оригінальну систему дидактичних ігор. До них належать: сенсорні та арифметичні ігри (візуально-моторні і слухо-моторні), ігри, пов’язані з поняттям часу, з читанням, граматичні та для розвитку мови. Ж. Декролі відводив грі величезну роль, вважав її могутнім розвитком дитини. В іграх використовував навколишні предмети та явища, а не абстрактні геометричні форми, як у Ф. Фребеля. На глибоке переконання Ж. Декролі, гру слід застосовувати як засіб

повторення, закріплення, класифікації та асоціації наявних у дітей спостережень [51].

М. Монтессорі важливого значення в своїй системі навчання приділяла сенсорному розвитку дошкільника. На її думку, він є фундаментом для розумового розвитку: пам'яті, мислення і уяви дитини. Вона наголошувала, що формування повноцінної особистості неможливе без належного розвитку органів чуття, оскільки чуттєве сприймання є підґрунтям розумового і морального виховання, а тому розвинуті органи чуття є передумовою інтелекту й вихованості особистості [31; 32]. Задля процесу сенсорного розвитку важливо організувати педагогічне «підготовче середовище» наголошувала М. Монтессорі, яке є передумовою реалізації дитиною можливостей власного розвитку через самостійну діяльність. Одним із головних чинників цього середовища є дидактичний матеріал зорієнтований на розвиток окремих сфер чуттів [32, с. 110]. Ідеї навчання сенсорного розвитку М. Монтессорі високо цінувала С. Русова, яка також вважала, що метою виховання дітей дошкільного віку мають бути не знання, а збудження в дитині її духовних сил, розвиток пізнавальних здібностей, виховання почуттів.

Згідно трактувань Ж. Декролі, М. Монтессорі, С. Русової, сенсорний розвиток є важливим компонентом загального розвитку дитини, допомагає формувати пізнавальні здібності, увагу та здатність до сприйняття світу.

Проблему сенсорного виховання і розвитку дітей дошкільного віку висвітлено у доробках сучасних науковців: О. Безсонова, О. Дроботій, Л. Зайцевої, А. Кошель, В. Кошель, М. Кривоніс, М. Машовець, І. Петрової, Т. Поніманської, С. Трикоз, О. Тарасової та ін. Вони підкреслюють важливість створення різноманітних сенсорних ситуацій, інтеграції сенсорного виховання в освітні програми та використання інноваційних методів для розвитку органів чуття, що забезпечують пізнавальний, емоційний і соціальний розвиток дітей. З позиції науковців, сенсорне виховання має ключове значення для всебічного розвитку дітей дошкільного віку.

В. Кошель вважає, що сенсорне виховання – це педагогічний вплив, що спрямований на розвиток і вдосконалення сприйняття та органів чуття. Т. Андреєва визначає сенсорне виховання як фундамент всебічного розвитку дитини, яке спрямовано на розвиток її відчуттів та сприйняття. Сенсорне виховання, на думку С. Трикоз – це важлива ланка в розвитку пізнавальної діяльності дитини. Саме сенсорне виховання ґрунтується на розвитку сприйняття, відчуттів та уявлень про об'єкти й явища оточуючого світу. Сучасні педагоги: О. Дроботій, А. Кошель, М. Кривоніс, І. Петрова, Т. Пониманська, в своїх роботах зазначають, що сенсорне виховання – це цілеспрямований педагогічний процес, за допомогою якого розвиваються відчуття і сприймання, формується уявлення про навколишній світ, формується та накопичується сенсорний досвід дитини [15; 27; 42].

Отже, виходячи з вище сказаного можна зробити певні висновки, що завданням сенсорного виховання дитини є ознайомлення її з кольором, формою, розміром предметів водночас удосконалюючи звукову культуру мовлення, музичний слух. Це вміння у дитини формується у процесі образотворчої, музичної, трудової діяльності, у процесі мовленнєвого спілкування з однолітками та дорослими. Сенсорне виховання включає в себе ознайомлення з сенсорними еталонами, які формують уявлення про властивості предметів, яке відбувається за результатами сприймання.

Значну увагу сенсорному вихованню приділяла Т. Пониманська. Вона вважала, що сенсорний розвиток є важливим для дітей раннього віку, який спрямований на розвиток у дітей всіх органів чуття: зору, слуху, дотику, нюху та смаку. Це формує в дитини чіткі уявлення про властивості предмета і є необхідною умовою для розвитку вищих когнітивних функцій, таких як логічне мислення, уява, пам'ять та творчість. У своїх працях сенсорне виховання дослідниця розглядає як цілеспрямований педагогічний процес, спрямований на розвиток органів чуття дитини дошкільного віку, що забезпечує формування її здатності до точного, чуттєвого сприйняття навколишнього світу [42].

Неабиякий інтерес становлять праці Л. Зайцевої, яка внесла значний вклад у розвиток сенсорного виховання дітей дошкільного віку. Науковиця вважала, що сенсорне виховання є фундаментом для подальшого інтелектуального, емоційного та соціального розвитку дитини. Через відчуття і сприйняття дитина пізнає світ, формує уявлення про властивості предметів, вчиться аналізувати і узагальнювати. За концепцією педагога, сенсорний розвиток є процесом, через який дитина вчиться розрізняти різні характеристики навколишніх об'єктів (колір, форму, величину їх текстуру). Л. Зайцева підкреслювала важливість розвитку всіх видів чутливості: зорової, слухової, дотикової, смакової та нюхової. Вона розробила систему вправ і дидактичних матеріалів, які дозволяють всебічно розвивати сенсорні здібності дітей. Л Зайцева вважала, що сенсорне виховання тісно пов'язане з розвитком мови. Через назви кольорів, форм, розмірів, матеріалів дитина засвоює нові слова, вчиться будувати речення і висловлювати свої думки. Дослідниця наголошувала на важливості створення розвивального середовища, насиченого різноманітними матеріалами і предметами, які б стимулювали дошкільнят до активної діяльності і дослідження [19; 21].

Схожий погляд спостерігаємо у напрацюваннях К. Крутій. У своїх напрацюваннях науковиця розглядає сенсорне виховання як процес розвитку у дітей здатності до чуттєвого сприйняття навколишнього світу, що включає формування та вдосконалення органів чуття через спеціально організовану педагогічну діяльність. За її концепцією, сенсорний розвиток є невід'ємною частиною загального розвитку дитини і має починатися з раннього дитинства. Це досягається через різноманітні ігри, вправи та заняття, які стимулюють активність дитини. Особлива увага приділяється розвитку аналізаторів – органів чуття та відповідних ділянок кори головного мозку. Це дозволяє дитині не тільки сприймати інформацію, але й аналізувати її, порівнювати, узагальнювати [30].

Отже, аналізуючи дослідження вчених можна зробити висновок, що сенсорний розвиток має важливе значення у всебічному розвитку дитини, так як

сенсорні процеси пов’язані з діяльністю органів чуття. Сенсорний розвиток є фундаментом розумового розвитку дитини дошкільного віку, оскільки він сприяє розвитку важливих пізнавальних процесів, таких як порівняння, класифікація та узагальнення. Сенсорне виховання, за теоріями науковців, є головною складовою для розвитку пізнавальних, емоційних та соціальних здібностей дошкільника, які необхідні дитині під час подальшого навчання у школі.

1.2. Завдання та особливості сенсорного виховання дітей дошкільного віку

Основою загального розумового розвитку є сенсорний розвиток. Сучасна система сенсорного виховання створена на основі наукових даних про психологічний і фізіологічний розвиток дитини. Протягом дошкільного віку сенсорна культура формується у співвідношенні з розвитком мовлення і мислення. З часом сенсорні процеси виокремлюються у самостійні довільні дії, на чому базуються способи спостереження, розглядання та пошуку.

Сенсорна культура – результат засвоєння нею знань про світ за допомогою органів чуття у віці, коли пізнання відбувається на основі предметно-образної дії [6, с. 49]. Значення сенсорного розвитку дитини для її майбутнього життя ставить перед педагогами необхідність використання найбільш ефективних прийомів і методів сенсорного виховання, яке має бути спрямованим на формування в дитини сенсорної культури [22].

З метою формування сенсорної культури в дітей третього року життя сформовані такі завдання:

1. Навчити дітей орієнтуватися в кольорах:

– навчити дітей розрізняти червоний, оранжевий, жовтий, зелений, синій, фіолетовий, білий, чорний кольори спектру (називати 4-5 кольорів);

– навчити їх групувати предмети спочатку ті, які суттєво відрізняються за кольорами (білий-синій), поступово перейти до порівняння більш близьких кольорів (червоний-оранжевий);

– сформувати в дітей найпростіші прийоми встановлення подібності і відмінності кольору (спочатку серед однорідних предметів, потім – у різнорідних);

– закріпити знання дітей про сенсорні якості предметів в умовах елементарної продуктивної діяльності з використанням мозаїки (червона мозаїка – ягідки, грибок, жовта – сонечко, курчатко).

2. Навчити дітей орієнтуватися у формі та величині предметів:

– навчити дітей розрізняти та називати форму предметів: круг, овал, квадрат, прямокутник, трикутник;

– сформувати вміння групувати предмети за істотними відмінностями (круг – квадрат); навчити порівнювати предмети більш близьких форм (квадрат – прямокутник);

– сформувати вміння групувати предмети за двома сенсорними ознаками: величиною і формою;

– навчити розуміти слова: подібні, однакові, відмінні, великий, маленький, такий не такий;

– навчити дітей співвідносити рухи ока та руки за контуром форми;

– навчити порівнювати предмети за величиною шляхом накладання та прикладання;

– навчити орієнтуватися в просторі;

– навчити дітей помічати і розрізняти розташування предметів відносно свого тіла (вгорі – там, де голова, внизу – там, де ноги), просторові відношення (на, під, в), напрямок руху стосовно дитини (до мене, від мене);

– навчити розуміти та розрізняти частини доби (день та ніч);

– навчити розрізняти багато предметів, мало, один предмет (два, три) [6].

Всі ці завдання з сенсорної культури реалізуються під час різних видів

діяльності дітей. Необхідною умовою сенсорного розвитку дітей третього року життя є діяльнісний підхід, за якого діти активно пізнають світ у різних видах діяльності – грі, праці, спілкуванні тощо.

У педагогічній літературі ранній вік називають «золотою порою» сенсорного виховання [10, с. 82]. Саме в цьому віці в дитини формується уявлення про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, величину, положення в просторі, а також запах, смак тощо. Зі сприйняття предметів і явищ починається пізнання навколишнього світу.

Державним стандартом, що забезпечує освітній процес в закладах дошкільної освіти, виступає Базовий компонент дошкільної освіти. На його основі розроблені програми для дітей раннього віку: «Дитина», «Освіта і піклування», «Українське дошкілля», «Я у Світі». Аналізуючи програми виокремили два етапи в проведенні занять з сенсорного виховання та розвитку з дітьми раннього віку:

– І етап: створення спеціального навколишнього середовища, де на основі слухових, зорових, чуттєвих та нюхових подразників будуть формуватися та в повному обсязі збагачуватися сенсорні уявлення;

– ІІ етап: проведення занять з розширення з сенсорного досвіду дитини, з використанням різноманітних дидактичних вправ та ігор, зі спеціальними посібниками та предметами [10, с. 83].

Сенсорний розвиток – це розвиток у дітей відчуття, сприймання, уявлення, яке відбувається в повсякденному житті та на заняттях. Сенсорний розвиток є фундаментом розумового розвитку дітей раннього віку. В процесі ігор, праці відбувається цілісне сприйняття дитиною різних явищ і предметів навколишнього світу.

До головних завдань сенсорного виховання належать:

– формування у дітей системи перцептивних (обстежувальних) дій;

– формування системи сенсорних еталонів;

– розвиток уміння самостійно використовувати сенсорні еталони у власній

діяльності.

Методика формування у дітей перцептивних дій передбачає навчанню дітей обстеженню предметів, що є основним методом в сенсорному вихованні дітей дошкільного віку. Під час обстеження предмета дитина виявляє його властивості.

Правила обстеження предмета:

– сприйняття цілісного образу предмета;

– уявний поділ на основні частини і виявлення їх ознак (форма, величина, колір та інше);

– просторове співвідношення частин один з одним (праворуч, ліворуч, над, зверху і так далі);

– вичленення дрібних деталей, встановлення їх просторового розташування по відношенню до основних частин;

– повторне цілісне сприйняття предмета.

За допомогою цієї схеми дитина отримує знання і вміння для аналізу навколишнього середовища.

Наступним етапом є засвоєння сенсорних еталонів. В дошкільному віці основне місце займає ознайомлення із сенсорними еталонами та способами їх використання. В цьому віці починають накопичуватися уявлення про колір, форму, величину. Дитина поступово оволодіває назвами еталонів.

Оволодівши системою обстежуваних дій та сенсорних еталонів дитина отримує широкі можливості для орієнтування в навколишній дійсності. В сенсорному розвитку важливе спостереження. Спостерігаючи дитина знайомиться з якостями предметів, їх формою, величиною, кольором.

Для дітей дошкільного віку найбільш ефективною формою організації сенсорного виховання є формування сенсорних процесів дитини в системі продуктивної діяльності на заняттях з малювання, ліплення, конструювання. Сенсорне виховання направлене на розвиток зорового, слухового, тактильного та кінестетичного сприйняття. Воно є вкрай важливим для розвитку пізнавальної

діяльності дитини.

На третьому році життя в дітей починають формуватися нові види діяльності, що ускладнює завдання сенсорного виховання. У зв'язку з цим необхідно створити умови для інтенсивного накопичення різноманітних уявлень дітей про колір, форму, величину, віддаленість предметів і явищ як у процесі спеціально організованих ігор-занять, так і в повсякденному житті. При цьому важливо, щоб уявлення про сенсорні властивості та якості предметів були не лише різноманітними, а й систематизованими [6].

У дітей третього року життя змінюються види і форми діяльності, розвивається вольова сфера, елементи свідомості і самосвідомості, відбуваються зміни у спілкуванні з дорослими та дітьми. В цьому віці виникає розуміння мовлення-розповіді. Дитина легко розуміє розповіді, які пов'язані з предметами та явищам, що її оточують. В цей період у дитини розвивається зорова, тактильна, кінестетична чутливість, координуються рухи рук та очей. Завдяки цьому вона може різнобічно обстежувати предмети, ознайомлюватися з їх властивостями. В цьому віці також швидко розвивається музичний і фонематичний слух, більш цілісного характеру набуває сприймання; більш досконалою стає координація рухів, це дозволяє їй грати з мозаїкою, будівельними наборами, малювати пензликом та олівцем.

До кінця третього року дитина може орієнтуватися у найближчому просторі (кімната, ігровий майданчик), розрізняти напрямки, помічати зміни в розміщенні предметів. однак обсяг і стійкість уваги дітей ще не визначені. Діти легко відволікаються на кожний новий яскравий предмет [46].

У дітей третього року життя відбуваються зміни в пам'яті, образи предметів стають більш диференційованими, пізнають знайомі пісні, казки, вірші, легко запам'ятовують емоційний матеріал, що супроводжується наочними і звуковими ілюстраціями. Діти вміють змінювати у грі одні предмети на інші, бачити в лініях на папері та конструкціях будівельного матеріалу зображення реальних предметів.

Пізнання навколишнього світу дитиною відбувається у процесі предметної діяльності. Розв'язуючи нові завдання дитина поступово навчається узагальнювати предмети, класифікувати їх за більш істотними ознаками [34].

Дитина третього року життя може використовувати такі дії: розібрати на частини, сконструювати (скласти з частин ціле), заповнити простір у предметі та звільнити його. У цьому віці у дітей закладаються основи для майбутніх продуктивних видів діяльності, зокрема: малювання, ліплення, конструювання. У дітей починають формуватися навички різних видів музичної діяльності: емоційно сприймають пісні, розрізняють звуки за тембром, висотою, з'являються мелодійні інтонації співу, ритмічність під час рухів під музику [12].

На третьому році життя в дітей виникають нові форми комунікативних дій – емоційно забарвлені ігрові дії, за допомогою яких вони не лише демонструють своє ставлення до однолітків, але й власні вміння. Закладається підґрунтя для формування більш складних форм спільної сюжетно-рольової гри [23].

Як зауважує В. Мусевич особливістю сприймання предметів є вибір ними однакових предметів за формою, потім за величиною і насамкінець за кольором. Дослідниця це пояснює тим, що сприймання ними форми і величини предметів безпосередньо пов'язане з рухами і має генетичний пріоритет. Розвиток сприймання предметів дітьми цього віку залежить від умов сенсорного розвитку, зокрема використання в роботі з ними геометричних вкладок, пірамідок, які дадуть змогу співвідносити предмети із запропонованими зразками, здійснювати вибір за формою, кольором, величиною [25].

Основна увага під час сенсорного виховання на першому році життя повинна бути орієнтована на надання дитині різних зовнішніх вражень. Під час розвитку хапальних рухів дитини потрібно допомогти їй пристосувати їх до форми, розмірів, розташування предмета. Поступово для дитини ці якості набувають певного змісту.

На другому – третьому році життя важливо познайомити дитину з усією різноманітність властивостей предметів: формами, кольорами, розмірами тощо. Дії

з предметами слід організувати так, щоб для досягнення потрібного результату необхідно зіставлення предметів за формою, розміром, встановлення їх схожості або відмінності. Виконуючи початкові продуктивні дії, дитина третього рогу життя вже знає, що форма, розмір, колір – постійні ознаки предметів, які слід ураховувати при виконанні найрізноманітніших дій.

Т. Денисенко, З. Дорошенко та інші у своїх працях наголошують, що дитина третього року життя здатна засвоїти різні звуки за висотою і розрізняти їх. Як свідчать психологічні дослідження та педагогічні праці при організованому навчанні вміння встановлювати і відтворювати подібного роду відношення між елементами окремої сенсорної системи досягає в дитини не лише більшої точності, але й відносно високого ступеня узагальнення. Для виділення певних груп якостей діти третього року життя використовують як прості дії: дотик і погладжування – для визначення гладкості поверхні, форми предметів тощо так і більш складні – перцептивні дії [52].

Після трьох років слід переходити до систематичного ознайомлення із сенсорними еталонами та способами їх використання [6].

Сенсорні еталони – зразки якостей предметів, створені людством у процесі суспільно-історичного розвитку [39, с. 105].

Еталоном кольору є сім кольорів та їх відтінки; еталони форми – геометричні фігури; еталоном величини – система мір. Засвоєння сенсорних еталонів складний і тривалий процес.

Психологи (Л. Божович, Н. Котикова, Т. Куликовська та ін.) виокремлюють такі періоди засвоєння еталонів у дошкільному віці:

– передеталонний період (від народження до початку третього року життя) – дитина відображає окремі особливості предметів, важливі для безпосереднього використання;

– період предметних еталонів (до 5 років) – дитина зіставляє образ якостей предмета з предметом;

– набуття якостей предметів еталонного значення (від 5 років) – дитина співвідносить якість предмета із загальноприйнятим еталоном.

Діти обирають еталон і встановлюють ідентичність предмета. Якщо властивість предмета не збігається з еталоном відомим дитині, то вона починає з'ясовувати певні властивості предмета і встановлювати його ідентичність до еталона. Дітей навчають розглядати, слухати, обстежувати на дотик, формуючи в неї перцептивні дії. Але побачити предмет, обстежити його дотиком недостатньо – треба навчити дитину визначати співвідношення виявлених властивостей і якостей даного предмета із властивостями та якостями інших предметів. А для цього дитині необхідно знати сенсорні еталони (рис. 1.1) [13].

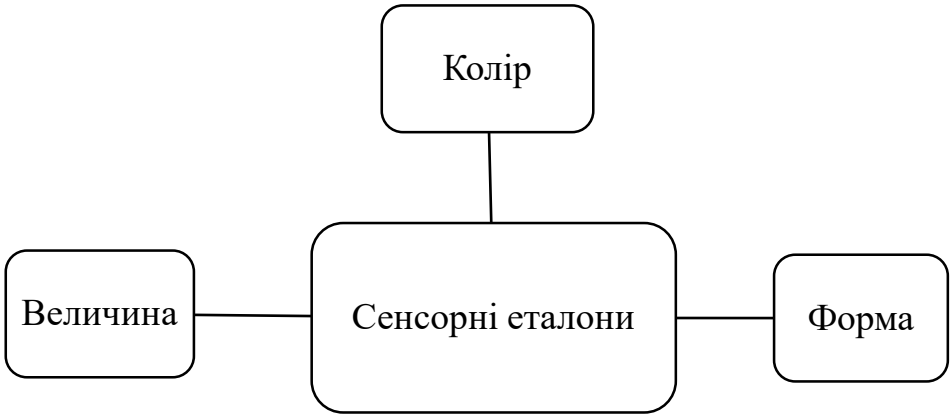

Рисунок 1.1. Сенсорні еталони здібностей дітей раннього віку

Діти третього року життя мають певні особливості сприйняття величини. Вони намагаються більш чітко наслідувати зразок, який їм подав дорослий. Отримавши дидактичний матеріал вони з задоволенням розглядають його, слухають із розумінням пояснення вихователя, а потім починають обстежувати предмет за інструкцією дорослого. Уявлення діти засвоюють про відношення між предметами за розміром за рахунок їх порівняння.

Обстежуючи предмет дитина навчається розрізняти його форму. Для цього

треба її навчити таких дій, під час яких вона зможе зрозуміти, що від уміння визначати форму предмета залежить результат його діяльності. Саме тому перші ігри і вправи повинні ґрунтуватися на практичних діях, адже дитина ще не виділяє форму візуально і не знає її назви. З часом дитина вже здатна виокремити форму візуально, перевіряє її за допомогою примірювання. Після кількох спроб примірювання в дитини формується повноцінне зорове сприйняття форми, уміння виокремлювати її з предмета і співвідносити з формою інших предметів [27].

З четвертого року життя у дитини формуються сенсорні еталони про властивості предметів. Для того, щоб вона оволоділа цим необхідно створити умови в продуктивних видах діяльності. Для цього Л. Лохвицька пропонує створити в закладі дошкільної освіти розвивальне середовище, в якому дитина, отримавши завдання буде намагатися зіставити особливості предмета з особливостями наявного в неї матеріалу. Це буде спонукати дитину обстежити матеріал визначивши його форму, колір, елементи та інше. Таким чином, завдяки ускладненню продуктивних видів діяльності дитина засвоїть нові еталони форми і кольору.

При проведенні занять з розвитку сприйняття простору, величини, форми, відстані, місце розташування й просторових відносин між предметами використовують спеціальні вправи.

Сьогодні найчастіше в закладі дошкільної освіти під час роботи з дітьми використовують таку класифікацію сенсорних дидактичних ігор:

– ігри на закріплення понять щодо величини – «Довгий – короткий», «Великий – маленький», «У яку коробку?», «Далі – ближче»;

– ігри на закріплення поняття форми – «Знайди предмет за зразком», «Підбери фігурку», «З яких фігур складається», «Яка фігура зайва?», «Знайди віконце для фігури»;

– ігри на розвиток дрібної моторики – «Веселі прищіпки», «Лабіринти». «Різнокольорове намисто», ігри з ґудзиками, ігри з Lego, ігри-шнурування;

– ігри на закріплення кольору – «Знайди пару», «Підбери за кольором», «Збери гірлянду», «Якого кольору предмет?», «Які кольори використані?»;

– ігри на закріплення тактильних відчуттів – «Конструктор», «Чарівний мішечок», «Дізнайся фігуру», «Визнач на дотик» «Хустинка для ляльки»;

– ігри для розвитку нюхового сприймання – «Що сьогодні на обід», «Вгадай аромат», «Духмяні овочі», «На що схоже?»;

– ігри на розвиток слухового сприйняття – «Зламаний телефон», «Чий голос», «Хто летить», «Звуки природи», «Де дзвенить?», «Що грає?», «Хто як кричить?» [19, с. 88].

Виходячи з вище вказаного, важливою частиною сенсорного виховання дітей в дошкільному віці є поступове ознайомлення дітей з сенсорними еталонами та їх систематизація. Засвоєння сенсорних еталонів розвиває пізнавальну діяльність дитини, підвищує цілеспрямованість та забезпечує розвиток повноцінного сприймання. Таким чином, розвивається здібність аналізувати, порівнювати, узагальнювати за ознакою, цілеспрямовано думати.

1.3. Педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку

Гра займає головне місце в організації життєдіяльності дошкільників. Вона є найпродуктивнішою формою навчання і розвитку дітей. Гра є засобом виховання, формою організації навчання, методом і прийомом навчання дітей.

Важливість дидактичної гри в тому, що вона розвиває уміння грати поруч з іншими, не заважаючи їм та дозволяє організувати самостійну діяльність дітей дошкільного віку.

У сучасній педагогіці гра розглядається як провідний вид діяльності дитини, що поєднує у собі навчальну задачу, а також наявність готового змісту і правил, яка

спрямована на сенсорний розвиток дітей. У грі можливо краще сформувати моральні відносини, дитячий колектив, ніж в іншій діяльності.

Одним з основоположників теорії гри був німецький філософ К. Грос, автор відомих праць «Ігри тварин» та «Ігри людей», на основі дитинчат тварин він доводив, що гра є одним із способів підготовки до майбутнього життя дитини. Проблеми ігрової діяльності цікавили німецького поета Ф. Шіллера, він вважав гру основою будь-якого мистецтва. Більшість дослідників зосереджуються на вияві можливостей гри як форми організації життя дітей, а також визначенні її місця у педагогічному процесі дитячого садка. За твердженням сучасних українських науковців Л. Артемова, Г. Григоренко, К. Щербакова гра містить більші можливості для формування особистості дошкільників, ніж будь-яка інша діяльність, оскільки дітям зрозуміле співвідношення мотиву і мети гри [37].

Науковці вирізняють функції сенсорних дидактичних ігор:

– навчальна, що спрямована на організацію та подальше вдосконалення досвіду дітей, а також на формування в них узагальнених уявлень та засобів дій;

– розширення практики використання еталонів;

– орієнтування, що спрямована на використання раніше набутих дитиною знань [28].

Під час навчання можна видозмінювати використання дидактичних ігор: використовувати в повсякденному житті, використовувати як повноцінне заняття або як частину його.

Дидактична гра – гра, спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок [55, с. 7].

Дидактична гра збагачує чуттєвий досвід дитини, забезпечує розвиток сприймання. Розвиток сенсорних здібностей у дидактичній грі відбувається разом із розвитком логічного мислення і вміння передавати думки за допомогою слів. Виконання цікавих ігрових дій і правил сприяє розвитку спостережливості,

довільної уваги, швидкого і тривкого запам’ятовування [55].

У дошкільному віці у дитини формується бажання розуміти фігури, порівнювати їх схожість та відмінність із звичайними предметами. Найбільш характерні зміни в перші роки життя дитини пов’язані переважно з розвитком її основних відчуттів.

Емоційний розвиток дитини значною мірою обумовлений розвитком психофізичних функцій. Матеріальним втіленням нашого тіла є аналізатори. Можемо визначити наші емоції виходячи з фізіологічних потреб, як рефлекторний процес реакції організму на його роботу. З кожним роком підвищується чутливість аналізаторів.

Дошкільний період характеризується розвитком слухової чутливості: старші дошкільнята мають більш розвинений слух, у порівнянні з молодшими. У дітей спостерігається поступовий розвиток гостроти тонального слуху. У дошкільному віці відбувається активне формування здатності дитини сприймати і розрізняти різні висоти звуку. Проте фонематичний та музичний слух формуються не однаковими темпами. Фонематичний слух розвивається наприкінці 1-го року життя дитини і до початку дошкільного періоду розрізняє всі звуки рідної мови, опановує пасивне та активне мовлення. Співвідношення між висотою звуків важко дається багатьом дітям. Під час прослуховування музики діти зосереджуються переважно на її динаміці, гармонія і мелодія сприймають гірше.

Для розвитку музичного слуху у дітей дошкільного віку використовують різноманітні прийоми та методи. Метод непрямого моделювання може навчити дітей моделювати властивості та зв’язки певних об’єктів за допомогою інших об’єктів. Наприклад, він використовується в дошкільних закладах, особливо у старших дошкільників, для тренування поняття низьких і високих, коротких й довгих звуків, розрізнення їх, розпізнавання напрямку мелодичного руху [16].

Сенсорне виховання спрямоване на розвиток у дітей сенсорних процесів (відчуттів, уявлень, сприймань), за допомогою яких вони набувають досвіду

орієнтування у зовнішніх властивостях предметів і явищ. Його завдання – навчити дошкільників точно, всебічно й чітко сприймати предмети, їх властивості та взаємозв'язки (розмір, форму, колір, розташування в просторі, висоту). Без такого навчання сприйняття дитини тривалий час буде поверховим, уривчастим, не створить необхідної основи для загального психічного розвитку, не сформує спостережливість, мислення, мовлення, не в повній мірі засвоїть знання та навички в початковій школі тощо [43].

Розвиток сприйняття є складним процесом, який передбачає засвоєння сенсорних стандартів дитиною і є результатом соціального досвіду. Сенсорні еталони – уявлення про основні властивості і відношення між предметами та явищами навколишній дійсності. Ці еталони служать як загальний зразок властивостей і відношень предметів. оволодіння сенсорними еталонами дає змогу сприймати світ крізь призу соціального досвіду. Отже, дитина вчиться бачити властивість предметів як різновид або комбінацію відомих зразків. Забезпечення засвоєння сенсорних еталонів – отримати уявлення про різновиди властивості предметів (колір, величина тощо). Але якщо дитина не вміє розглядати предмети, то ці уявлення не зможуть керувати сприйняттям. Цьому потрібно дитину навчити. Завданням сенсорного виховання в дошкільному віці полягає в тому, що потрібно навчити дитину розглядати предмети та ознайомити з сенсорними нормами.

До трьох років дитина ще не розуміє сенсорних еталонів. В цьому віці потрібно накопичувати різні ідеї, які формують основу для подальшого засвоєння та використання сенсорних норм. У своїй роботі вихователь повинен використовувати дії, що формують основні уявлення про них. Такими діями є порівняння предметів за розміром, формою, кольором. Спочатку використовують плоскі предмети, які легко накладати, прикладати та порівнювати властивості. Пізніше починають засвоювати об'ємні предмети.

Сенсорне виховання в дошкільному закладі здійснюється не тільки під час занять, а й в повсякденному житті. Усі його форми спрямовані на створення у дітей

багатого чуттєвого досвіду, вміння орієнтуватися в різних властивостях предметів, виховувати культуру сприйняття, увагу, уміння реагувати на безпосередній вплив діяльності.

Найважливішим принципом планування навчання дітей у процесі сенсорного виховання є вирішення комплексу педагогічних завдань, що свідчить про забезпечення взаємозв'язку навчальної та ігрової діяльності. Також при плануванні потрібно враховувати не тільки вік дітей, рівень їх розвитку, а й також індивідуальні особливості. Заняття з сенсорного виховання можна проводить з дітьми раннього віку. Заняття проводяться індивідуально. Спочатку перед першим заняттям дітей потрібно навчити сидіти на місці, слухати вихователя, виконувати його вимоги і вказівки. Це досить складний процес. На занятті з сенсорного виховання кожне завдання передбачає розв'язання завдань за наявності певних вмінь і навичок у дітей. На заняттях діти отримують нові знання і навички, які використовують в інших видах діяльності. Сенсорний розвиток тісно взаємодіє з іншими заняттями.

На заняттях діти вчаться працювати в парах, тихо себе поводити, щоб не заважати іншим дітям. Також на кожному занятті діти навчаються виконувати елементарні завдання. Педагог повинен стежити, щоб діти виконувати завдання тихо, а хто виконав не відволікав тих, хто його ще не виконав.

Планування матеріалу повинно відповідати порі року, сезонним явищам, програмі. Завдання повинні по принципу послідовності ускладнюватися. Також необхідно ознайомити дитину з різними властивостями предметів, а потім іншими характеристиками. Процес навчання повинен відбуватися систематично. Спочатку з дітьми вчать нову тему, а на наступному занятті закріплюють набуті знання з ускладненням. Під час заняття основним є показ предмета педагогом, а словесне пояснення є допоміжним. Після ознайомлення з матеріалом, діти мають можливість закріпити свої знання через виконання практичного завдання.

При групуванні об'єктів дитині пропонують наступне:

– уважно подивитися на предмет, поданий вихователем;

– розглянути запропоновані предмети, які є у вихователя;

– ще раз подивитися на зразок і знайти такий самий предмет;

– показати цей предмет і розмістити біля зразка.

З часом засвоєння матеріалу на занятті інструкції поступово зменшуються. Завдання педагога зацікавити дитину і викликати бажання навчатися. Якщо дитина не хоче йти на заняття, то не варто її примушувати це робить. Наприкінці заняття запропонувати цій дитині приєднатися до заняття з іграшкою, якою вона гралася.

Слід звернути увагу на аналіз заняття. Деякі діти виконують швидко завдання, а інші повільніше та з періодичною допомогою вихователя. Діти активніші на занятті коли роблять співставлення, порівняння, які дозволяють їм оволодіти знаннями. Також вихователю важливо стежити за розвитком дітей на заняттях.

Заняття з сенсорного виховання у дітей другого та третього року життя починаються у вересні і систематично тривають до травня. Вразі, якщо група не укомплектована, то заняття можуть початися в жовтні у зв’язку з труднощами адаптації дітей.

Засвоєння сенсорних норм – це складний та тривалий процес. Засвоїти сенсорні норми – це значить навчитися правильно називати ту чи іншу властивість. Необхідно мати уявлення щодо різновидів кожної властивості, а головне, вміти користуватися такими уявленнями для аналізу і виділення властивостей різноманітних предметів у будь-яких ситуаціях [1]. Зокрема йдеться про сенсорну культуру дітей у сприйнятті форми, розміру та кольору. Це є основним змістом сенсорного виховання, тому що саме форма, розмір та колір мають певне значення для зорових уявлень про предмети та явища дійсності.

У процесі ознайомлення з цими властивостями використовують різні дидактичні ігри, наприклад, «Ознайомлення з формою предметів». Мета: навчити дітей виконувати дії з предметами, враховуючи їх форму. Для заняття потрібний такий матеріал: відро з кришкою, предмети різної форми та кольору. Подібна гра – «Знайомство з розміром предметів». Мета цієї гри навчити дітей виконувати

найпростіші дії з предметами, враховуючи їх розмір. Для заняття потрібно: велике й маленьке відерце з кубиками різного розміру. Наступна гра «Знайомство з кольором предметів». В її сутність покладено накопичити у дітей кольорові враження, закріпити елементарні дії з предметами. Для заняття потрібно: відро з кришкою, предмети червоного, жовтого, синього, зеленого, чорного та білого кольорів.

Після підготовчої роботи діти продовжують знайомитися з властивостями предметів: розміром, формою та кольором. У віці двох років завдання з сенсорного розвитку ускладнюються. Діти накопичили уявлення про розмір, колір, форму та інші властивості предметів. Тому важливо, щоб ці уявлення були різними. Під час ознайомлення дітей з різноманітними властивостями предметів, не варто змушувати запам'ятовувати назву предметів. Головне, щоб дитина враховувала властивості предметів під час користування ними. Під час занять не обов'язково вимагати від дітей заучування назви форм і кольору. На цьому етапі достатньо, щоб діти навчилися правильно розуміти слова: «форма», «колір», «однаковий», «інший».

Навчання на занятті у цьому віці проводиться в ігровій формі, щоб викликати у дітей цікавість та позитивні емоції. Під час організації заняття потрібно враховувати вікові особливості дітей, а також контролювати динаміку нервово-психічного розвитку, що дозволяє своєчасно виявити дітей із затримкою сенсорного розвитку. Показники розвитку відображають рівень розвитку, який необхідно досягнути на кожному віковому етапі. Для цього проводять моніторинг знань, який виявляє рівень розвитку кожної дитини, її здатність до навчання і рівень навчально-виховної роботи.

На другому році життя контролюють розвиток розуміння мови і активної мови, сенсорний розвиток, розвиток гри, рухів та навичок. На третьому році перевіряють розвиток активної мови.

Змістом методики сенсорного виховання дітей є вивчення розрізняти

кольори, форму, розмір як особливу властивість предметів, виховання уваги до цих якостей, що є передумовою формування повноцінних сенсорних уявлень. Розрізняючи велику кількість властивостей предметів, діти відчувають труднощі при їх словесному визначенні, але слова-назви «великий», «маленький» вони засвоюють швидко [10].

Складніше із словесним визначенням кольору. Діти другого року життя ще не мають стійкого зв'язку між сприйняттям кольору та словом, яке означає його. Вони успішно використовують слова-назви кольорів лише в конкретній, знайомій ситуації. В цьому віці для запам'ятовування кольорів краще використовувати прийом опредмечування кольору: жовтий – це сонце. Навчання потрібно здійснювати в ігровій формі. Для занять використовуються: кільця, кульки для нанизування, геометричні фігури тощо.

Основними методичними прийомами навчання дітей є:

– словесні методи;

– наочні методи;

– практичні методи.

Словесні методи використовуються під час занять, ефективність методу залежить від уміння вихователя розповідати. Бесіда відноситься до найпоширенішого методу.

Наочні методи є допоміжним методом до словесного. Її значення полягає в яскравому викладенні думки, нового матеріалу під час занять з дітьми дошкільного віку. Засобами ілюстрації можуть бути картини, муляжі, навчальна передача, діюча модель, дослід.

Практичні методи несуть навчально-пізнавальну інформацію і служать для закріплення матеріалу, формують практичні уміння і навички. Більша частина дітей активніше сприймає практичні методи, ніж словесні.

У доборі програмного матеріалу дія ігор-занять і занять вихователь повинен керуватися такими основними вимогами:

– суворо враховувати дозування пізнавального матеріалу відповідно до вікових особливостей дітей;

– враховувати вплив емоційного чинника на розвиток уваги дитини;

– у поєднанні використовувати різні види діяльності;

– дотримуватися логічної послідовності у проведенні ігор-занять із лялькою [12, с. 100].

При проведенні ігор-занять необхідно дотримуватися таких правил.

– посібники, дидактичні іграшки слід давати дітям після показу дій дорослими, інакше вони діють із ними неправильно;

– на занятті діти мають не лише бачити і слухати, що говорить вихователь, а й самі діяти по-різному;

– ігри-заняття можуть повторюватися, доки більшість дітей не оволодіє відповідними умінням;

– більша частина часу гри-заняття має надаватися для самостійних дій дітей з іграшками, предметами, а після оволодіння ними у грі-занятті надаються дітям для самостійних ігор;

– якщо вихователь бачить, що дитина не засвоїла змісту гри-заняття, тоді як інші діти вже добре ним оволоділи, вона має окремо позайматися з нею;

– усі дії, що проводяться з лялькою, вихователь і дитина мають коментувати [9, с. 100].

Після проведення гри-заняття дітям можна запропонувати пограти в групі протягом 30 хвилин із цими самими іграшками. Діти наслідують побачене в іграх-заняттях, переносять їх сюжети в самостійні ігри. Із згасанням інтересу дітей до деяких видів ігор можна знову внести серію ігор-занять на певну тему: «Лікування ляльки», «Лялька Катруся зустрічає гостей», «Лялька Катруся снідає», «Будуємо дім», «Подорож на машині» тощо [12].

Отже, аналізуючи науково-педагогічні джерела визначено педагогічні умови сенсорної культури дітей дошкільного віку:

– створення розвивального середовища для реалізації сенсорного виховання дітей дошкільного віку;

– забезпечення та підбір системи дидактичних ігор, які мають формувати уявлення про колір, форму та розмір предметів;

– забезпечення активності та взаємодії дітей з навколишнім світом;

– індивідуальний підхід до дітей, врахування вікових особливостей;

– використання наочності та різноманітних матеріалів;

– моделювання ситуацій через ігрові матеріали;

– організація активної взаємодії між дітьми;

– залучення батьків до роботи з сенсорного виховання дітей;

– аналіз та оцінка результатів гри.

Створення розвивального середовища передбачає підбір дидактичних ігор, які відповідають віку дітей і сприяють розвитку сенсорних уявлень. Ігри потрібно розмістити в доступному місці – сенсорному куточку. До дидактичних ігор відносять мозаїку, настільні та друкарські ігри, які повинні мати привабливий вигляд. Ігри ознайомлюють дітей з якостями предметів.

Принципи забезпечення та підбір системи дидактичних ігор спрямованих на формування сенсорних норм у дітей дошкільного віку:

– принцип наочності та доступності (використання яскравих та цікавих дидактичних матеріалів, які дозволяють дитині безпосередньо сприймати властивості предмета);

– принцип системності (усе навчання має бути логічно пов’язане між собою, утворюючи єдину систему знань);

– принцип розвиваючого навчання (навчання має бути спрямоване не лише на засвоєння знань, а й на розвиток пізнавальних процесів, творчих здібностей, критичного мислення);

– принцип урахування вікових особливостей та індивідуального підходу до дітей у навчанні (врахування психологічних особливостей кожної дитини, а також

індивідуальних темпів розвитку, інтересів та здібностей кожної дитини);

– принцип новизни та активності (постійне оновлення навчального матеріалу, використання нових технологій, залучення дітей до активної діяльності, спрямованої на дослідження предметів, порівняння, узагальнення);

– принцип послідовності і поступовості (включає поступове ускладнення завдань і вправ).

Застосування цих принципів на практиці дозволяє створити сприятливе середовище для навчання, в якому кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал.

Для успішної роботи з сенсорного виховання дітей дошкільного віку слід співпрацювати з батьками і використовувати різні форми, які зближують вихователя та батьків, а також допомагають розвитку дитини. Співпрацюючи з батьками необхідно проводити батьківські збори, консультації, розміщувати наочну інформацію в куточку для батьків, конференції з батьками тощо.

Звідси можна зробити певні висновки, що ігрова діяльність дітей дошкільного віку має особливе значення у розвитку дитячої особистості. Гра має вплив на дитину, вона пов’язана з фізичним розвитком, удосконаленням, вихованням і навчанням, підготовкою дітей дошкільного віку до майбутнього, також сприяє гармонійному розвитку дитини.

Підсумовуючи все вищесказане, зазначимо, що сучасне сенсорне виховання спрямоване на формування пізнавальної активності дитини. В дошкільному віці воно здійснюється не тільки під час занять, а й в повсякденному житті. Його форми спрямовані на створенні у дітей багатого чуттєвого досвіду, здатних орієнтуватися в різноманітних властивостях предметів, здатність реагувати на вплив явищ дійсності. Основним принципом формування сенсорних норм є систематичність та послідовність, що забезпечує взаємозв’язок навчальної та ігрової діяльності у процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ У СЕНСОРНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Організація та зміст дослідно-експериментального дослідження

Дослідно-експериментальною базою дослідження став заклад дошкільної освіти № 4 «Дивосвіт» Верхньодніпровської міської ради. У ході дослідження взяли участь 12 вихованців дошкільного віку, які увійшли до експериментальної групи та 12 вихованців, які склали контрольну групу.

Метою першого (констатувального) етапу є – виявити рівень знань з сенсорного виховання дітей дошкільного віку; дослідити якість сенсорного виховання дітей засобами дидактичних ігор. Для досягнення цієї мети було проведено діагностику дітей на якість розвитку сенсорного виховання.

Для діагностики знань з сенсорного розвитку використовувалися завдання різного типу з посібника «Сенсорний розвиток дошкільнят» О. Дроботій, М. Кривоніс. Діагностика проводилася індивідуально з кожною дитиною в першій половині дня у спокійній атмосфері. Завдання підібрані згідно вікових особливостей дітей.

Під час аналізу результатів показники успішності було визначено рівні організації сенсорного виховання дітей дошкільного віку: високий, середній і низький, які оцінювалися за наступною шкалою: 3 бали – висока успішність, 2 бали – середня успішність, 1 бал – низька успішність.

Високий рівень характеризується правильним виконанням дитиною завдання, тобто завдання поставлене дорослим вирішується успішно, самостійно; допомога дорослих мінімальна.

Середній рівень передбачає позитивне рішення дитиною поставленого дорослим завдання; дитина робить менше 2 помилок і самостійно справляється із завданням; пояснення дорослого є орієнтовним.

Низький рівень характеризується пасивною поведінкою дитини при вирішенні завдання; при повторному поясненні дорослим завдання дитина допускає більше 3 помилок, вона «втрачає» завдання і переходить до простого маніпулювання предметами (об'єктами).

Під час діагностики знань з сенсорного розвитку були проведено шість дидактичних ігор (додаток А), які давали можливість виявити рівень знань дітей дошкільного віку, а саме:

Дидактична гра № 1 «Посади метелика на квітку». Її мета полягає в групуванні предметів за кольором. Для гри нам потрібні квіти чотирьох кольорів, а саме червоного, жовтого, зеленого і синього та метелики вирізані з картону таких же кольорів. Дитина повинна знайти квітку для кожного метелика, таку саму за кольором, як і сам метелик, і посадити метелика на неї.

Дидактична гра № 2 «Сходинки». Її мета полягає у співвідношенні предметів за величиною. Для цього нам потрібно по п'ять прямокутників однакового кольору, але різного за розмірами. Дитина повинна побудувати сходинки для іграшки починаючи з великого прямокутника, далі знайти менший, ще менший і так до найменшого.

Дидактична гра № 3 «Квітка». Її мета полягає у визначенні рівня знань з питань форми предметів. Для обладнання нам необхідна серединка квітки та пелюстки. Дитина повинна вкласти вкладки квітки у відповідні вирізи.

Дидактична гра № 4 «Вище – нижче». Її мета полягає у визначенні рівня знань з питань величини форми. Для цієї гри нам потрібні пірамідки різної висоти. Дитина повинна подивитися на пірамідки і показати, яка пірамідка вища, а яка нижча.

Дидактична гра № 5 «Рибки та рибалки». Її мета полягає у визначенні рівня знань з питань величини. Для виконання гри потрібно одна велика рибка і багато

маленьких риб різних кольорів. Дитина повинна спочатку зловити велику рибку, а потім маленькі, після чого показати одну рибку і багато.

Дидактична гра № 6 «Поділ на групи». Її мета полягає у визначенні логічного мислення у дітей. Для обладнання нам необхідні великі та малі геометричні фігури різних кольорів, рамка з відповідними отворами. Дитина повинна розглянути рамку з відповідними отворами і розмістити фігури за ознаками: колір, форма, величина.

Виходячи з діагностики ми оцінили рівень дітей дошкільного віку контрольної групи з сенсорного виховання до проведення експерименту та відобразили його в таблиці (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Результати обстеження стану сенсорного виховання дітей дошкільного віку контрольної групи до проведення експерименту

№	Ім'я, вік дитини	Показники активності						
		Завдання №						Показники активності
		1	2	3	4	5	6	
1.	Давід Б.	3	2	3	3	3	2	Високий
2.	Артем Ж.	3	2	2	3	2	2	Середній
3.	Єва Г.	1	1	1	1	1	1	Низький
4.	Максим Л.	1	1	1	3	1	1	Низький
5.	Давід Г.	2	2	1	1	1	1	Низький
6.	Богдан К.	3	2	2	3	2	2	Середній
7.	Артьом Б.	1	2	1	1	2	1	Низький
8.	Артем В.	3	3	3	3	3	2	Високий
9.	Сергій С.	3	1	3	3	2	1	Середній
10.	Мілана С.	2	1	1	3	1	1	Низький
11.	Матвій І.	1	1	1	1	1	1	Низький
12.	Поліна П.	2	2	2	3	2	2	Середній

Провівши діагностику і оцінивши рівень знань дітей експериментальної групи до проведення експерименту відобразили в таблиці (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Результати обстеження стану сенсорного виховання дітей дошкільного віку експериментальної групи до проведення експерименту

№	Ім'я, вік дитини	Показники активності						
		Завдання №						Показники активності
		1	2	3	4	5	6	
1.	Мілана Г.	3	2	2	3	3	2	Середній
2.	Аліса Ч.	2	3	2	3	2	2	Середній
3.	Влада Ф.	3	3	3	3	3	2	Високий
4.	Мілана С.	2	1	1	3	1	1	Низький
5.	Кіра Н.	2	1	2	1	1	1	Низький
6.	Марк К.	1	1	2	1	2	1	Низький
7.	Настя С.	1	1	1	1	1	1	Низький
8.	Софія К.	2	1	2	1	1	1	Низький
9.	Мілана Д.	2	1	2	2	2	1	Середній
10.	Аліна Д.	1	1	1	1	1	1	Низький
11.	Софія Т.	2	1	1	3	1	1	Низький
12.	Соломія П.	2	2	3	3	3	3	Високий

Результати таблиці підтверджують актуальність проведення експерименту. Більшість дітей контрольної та експериментальної груп демонстрували низький рівень розвитку сенсорних навичок, що свідчить про потребу в систематичній роботі з розвитку сенсорної сфери у дітей дошкільного віку. Низький відсоток дітей з високим рівнем сенсорного розвитку вказує на те, що більшості дітей потрібна допомога у формуванні сенсорних уявлень про навколишній світ.

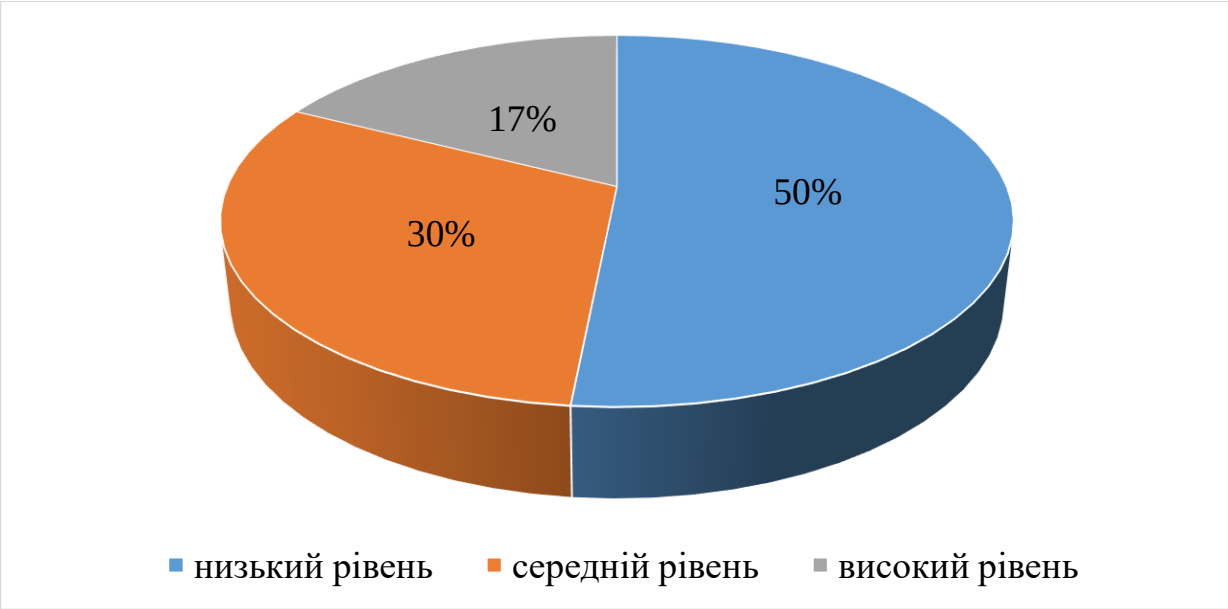

Рисунок 2.1. Рівень знань дітей дошкільного віку контрольної групи у % перед експериментом

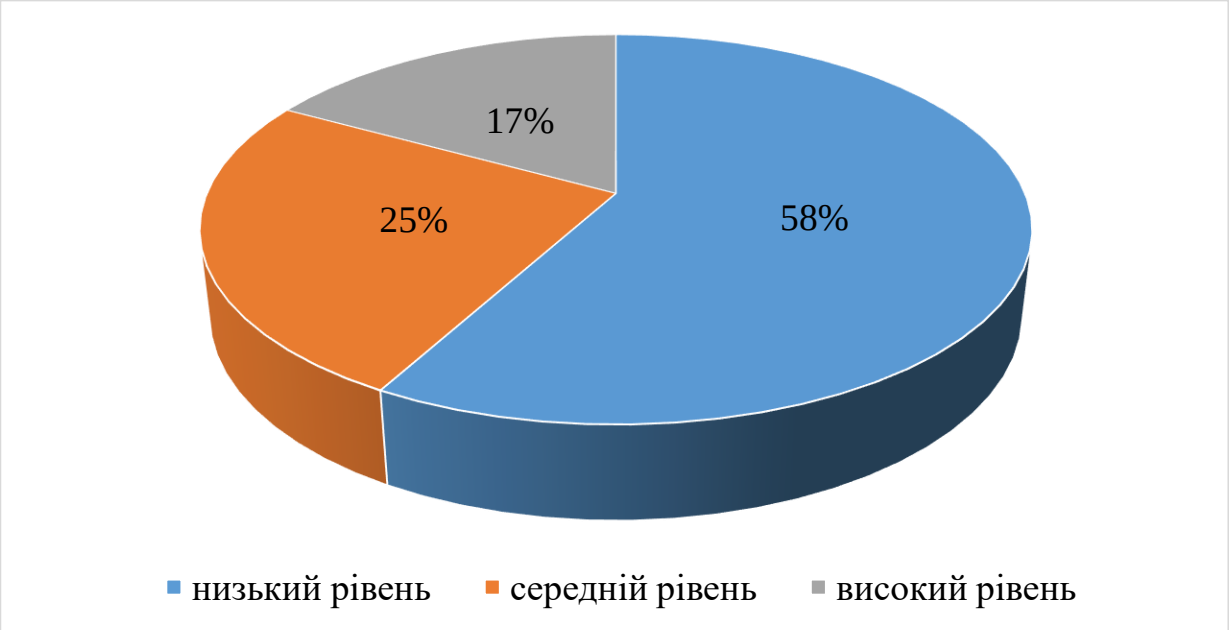

Рисунок 2.2. Рівень знань дітей дошкільного віку експериментальної групи у % перед експериментом

Отже, після результату обстеження рівня сформованості знань дітей

дошкільного віку з сенсорного виховання ми встановили, що більшість дітей мають низький рівень знань. На основі зробленого аналізу ми бачимо, що у контрольній групі високий рівень знань з питань форми, кольору та величини предмета має 17% дітей, середній – 30% дітей, низький – 50% дітей (рис. 2.1). В експериментальній групі показник рівня знань дітей дошкільного віку високий – 17%, середній – 25%, низький – 58% (рис. 2.2).

Отже, розглянемо результати дослідження рівня сенсорного виховання контрольної та експериментальної груп за допомогою порівняльної діаграми (рис. 2.3).

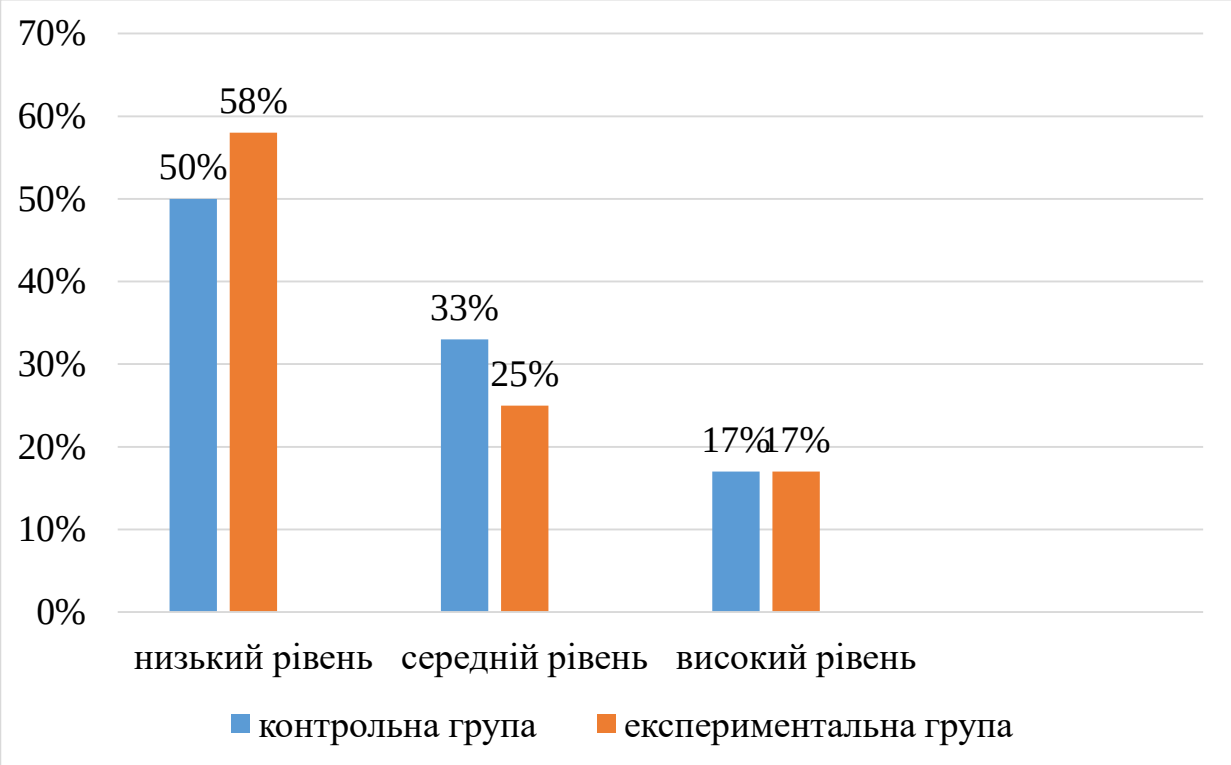

Рисунок 2.3. Порівняльна діаграма рівня знань контрольної та експериментальної груп до початку експерименту

На основі зробленого аналізу порівняльної діаграми контрольної та експериментальної групи ми бачимо, що рівень знань подібний. Вищий рівень знань має однакова кількість дітей, середній рівень в контрольній групі на 8%

вищий ніж в експериментальній, більшість дітей має низький рівень знань, що переважає в експериментальній групі ніж в контрольній на 8%.

Поставлені задачі успішно вирішували ті діти, які систематично виконували завдання. Завдання виконувалися без орієнтування на сенсорні властивості предметів. Для дітей експериментальної групи найдоступнішим було завдання на групування предметів за кольором (завдання № 1), трішки складніше – розмістити фігури в отвори за ознаками (завдання № 6). Наприклад, діти експериментальної групи та контрольної групи розміщували геометричні фігури в отвори не звертаючи увагу на колір. Найскладнішим виявилося завдання № 2 на співвідношення предметів за величиною, діти не подолавши його починали гратися з прямокутниками обстежуючи їх.

Отже, за результатами порівняльної діаграми контрольної та експериментальної груп можна спостерігати, що обидві групи демонструють схожий рівень сенсорного виховання, який у більшої кількості дітей низький. Це свідчить про необхідність подальшої роботи з дітьми дошкільного віку. Для розширення знань необхідно продовжувати систематично розвивати пізнавальні процеси дитини за допомогою дидактичних ігор, а також реалізувати педагогічні умови використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дошкільників. Це дозволить дітям краще пізнавати світ, розвивати мову, мислення та творчі здібності.

2.2. Впровадження педагогічних умов використання дидактичної гри у процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку

Сенсорний розвиток дитини дошкільного віку – це фундамент для її подальшого пізнання світу. Дидактичні ігри є потужним інструментом для стимулювання цього розвитку. Однак, ефективність їх використання залежить від створення певних педагогічних умов.

На констатувальному етапі ми з'ясували, що рівень знань з сенсорного виховання у більшості дітей низький та потребує покращення шляхом використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Це дає нам змогу на проведення наступного формувального етапу педагогічного експерименту з експериментальною групою, метою якого є впровадження педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

У ході даної роботи було визначено педагогічні умови сенсорної культури дітей дошкільного віку, які окреслено в попередньому розділі, а саме:

– створення розвивального середовища для реалізації сенсорного виховання дітей дошкільного віку;

– забезпечення та підбір системи дидактичних ігор, які мають формувати уявлення про колір, форму та розмір предметів;

– забезпечення активності та взаємодії дітей з навколишнім світом;

– індивідуальний підхід до дітей, врахування вікових особливостей;

– використання наочності та різноманітних матеріалів;

– моделювання ситуацій через ігрові матеріали;

– організація активної взаємодії між дітьми;

– залучення батьків до роботи з сенсорного виховання дітей;

– аналіз та оцінка результатів гри.

Усі зазначені педагогічні умови тісно взаємопов'язані між собою. Для виконання першої умови, створення розвивального середовища для реалізації сенсорного виховання дітей дошкільного віку, було підібрано дидактичні ігри, які відповідають віковим можливостям дітей для кращого засвоєння рівня знань з питань форми, кольору та величини предмета. А саме облаштували сенсорний куточок такими іграшками для ігор: мозаїка, кубики, набори для сортування, сортер геометричні фігури, пірамідки, ігри з помпонами. Всі ігри були розміщені в сенсорному куточку в доступному місці для дітей. Додатково впроваджено

моделювання ситуацій через ігрові матеріали, що дозволило дітям закріпити отримані знання на практиці та розвинути творче мислення.

Спостерігаючи за грою дітей в сенсорному куточку ми бачимо, що діти охоче і залюбки грають в ігри, досліджують їх, розвивають дрібну моторику, логічне мислення, сприйняття, сенсорні здібності. При грі з іграшкою дитина отримує нові знання. Наприклад, м'яч він за формою – круглий, за розміром – маленький, за кольором – червоний, також може стрибати та котитися. При обстеженні наступного предмета, наприклад, пірамідки дитина вчиться збирати, розбирати піраміду в правильній послідовності, називати кольори, визначати розмір; при грі сортер з геометричними фігурами, дитина вчиться порівнювати кольорові фігури різних розмірів, підбирати необхідні фігури і нанизувати на кожен стовпчик. Відсортовуючи предмети за розміром, кольором, формою у дитини формується розвиток логіки.

Ознайомлення дітей з властивостями предметів починається з їх обстеження, в процесі якого діти раннього віку навчаються розрізняти величину, форму та колір предмета. Знайомляться з основними властивостями і їх словесними позначеннями. Накопичення знань відбувається на заняттях, які діти відвідують систематично. Опановуючи систему еталонів, дитина отримує набір мірок з якими вона опановує назви еталонів. Вивчені еталони застосовують для аналізу предметів, для порівняння предметів з еталонами. Оволодіння еталоном підвищує ефективність розумової діяльності дитини, а також діти отримують широкі можливості для орієнтування в навколишній дійсності.

Під час спостереження діти знайомляться з якостями предметів, їх формою, величиною, кольором. Проте дитина самостійно їх не може визначити, тому потрібно навчити її виділяти якості предметів навколишнього оточення. Сенсорний розвиток має здійснюватися у тісному зв'язку з навчанням дитини в різних видах діяльності (малювання, ліплення, конструювання). В цих видах діяльності діти сприймають предмети точніше, виробляється вміння оглядати предмети.

Наступною умовою є забезпечення та підбір системи дидактичних ігор, які мають формувати уявлення про колір, форму та розмір предметів. Для здійснення цієї умови були підібрані заняття з перспективного планування сенсорного виховання закладу дошкільної освіти (додаток Б) та дидактичні ігри (додаток В) для дітей дошкільного віку. Розглянемо детальніше заняття з сенсорного розвитку.

Заняття № 1 – «Веселі олівці». В мету заняття покладено навчити дітей основним кольорам (жовтий, червоний, зелений і синій); групувати предмети за кольором та величиною; розвивати мислення, зорову пам’ять, сприймання кольору, дрібну моторику пальців рук; виховувати бажання допомагати. За допомогою гри з кішечкою діти сортували олівці за кольором і величиною.

Заняття № 2 – «Сорока-білобока». В мету заняття покладено навчити дітей співвідносити предмети за величиною, знаходити предмет за назвою величини; формувати і розвивати в дітей культуру мислення; розуміти значення слів один та багато; розвивати увагу, мислення. За допомогою ігор з сорокою та сороченят пояснювалися поняття «великий» та «маленький», «один» та «багато».

Заняття № 3 – «Зайчикові іменини». Метою заняття є формувати вміння дітей складати з частин ціле; добирати предмети за величиною; закріплення основних кольорів; виховувати наполегливість. Заняття полягало в наступному: зайчика – головний герой, який запросив нас на іменини. По дорозі до його будиночку ми виконували різні завдання.

В ході експериментальної роботи з дітьми ми провели три заняття, які здійснювалися в ігровій формі, під час заняття були залучені сюрпризні моменти. Щоденно грали в дидактичні ігри, які необхідні для розвитку пізнавальних процесів і спрямовані на поліпшення засвоєння знань про властивості предметів. Це дозволило поглибити й розширити знання дітей дошкільного віку з сенсорних еталонів в експериментальній групі.

Детальніше розглянемо дидактичні ігри, які було використано під час дослідження на різних заняттях:

– «Рибки та рибалки», закріплювали поняття «великий» та «маленький», «один» та «багато»;

– «Веселі прищіпки», вчилися підбирати прищіпки одного кольору;

– «Вище – нижче», закріплювали поняття «вище – нижче», «високий – низький»;

– «Прикрась ялинку», закріплювали навички дітей вкладати вкладки у відповідні вирізи;

– «Знайди предмет того кольору, який назвала», вчили диференціювати предмети за основними кольорами;

– «Виготовимо намисто», закріплювали навички чергування предметів за формою.

Під час проведення дидактичної гри вихователю важливо сформувати коротко мовну інструкцію, не відволікаючи дітей зайвими словами. Наприклад, при проведенні гри з прищіпками, звернути увагу на те, що їх потрібно підбирати відповідного кольору. Під час гри дитина розвиває сенсорне сприйняття, упевненість в своїх можливостях.

Отже, під час роботи з дидактичною грою діти проявляли активність, вчилися взаємодіяти з дорослими та самостійно організовувати свою діяльність. Вихованці мали змогу реалізувати себе в іграх та спільній діяльності, які відповідали їхньому віку та індивідуальним особливостям. Завдяки цьому кожна дитина відчувала себе залученою до процесу і змогла розвивати свої комунікативні навички.

Наступна умова – залучення батьків до роботи з сенсорного виховання дітей. Щоб реалізувати цю умову в інформаційному куточку розмістили поради та рекомендації для батьків щодо сенсорного розвитку дітей раннього віку в сім'ї. Також провели консультацію для батьків на тему: «Сенсорний розвиток – основа формування розумових здібностей дитини» (додаток Г). Рекомендували дидактичні ігри, які можна використовувати з дітьми вдома з метою покращення спілкування батьків з дітьми, а також співпраця з вихователем.

Під час консультації батьки були зацікавлені у спілкуванні, проявляли інтерес до співпраці, намагалися дізнатися більше інформації про дидактичні ігри, за допомогою яких у дітей формується уявлення про навколишній світ, сенсорний розвиток.

Виходячи з вище сказаного у дослідженні з дітьми експериментальної групи ми розкрили реалізацію педагогічних умов використання дидактичної гри у процесі сенсорного виховання дітей дошкільного віку. Для покращення сенсорного виховання дітей дошкільного віку потрібно реалізовувати систематично всі педагогічні умови, а не одну. Для цього потрібно удосконалення навчальної програми, оновлення ігрових та навчальних осередків, а також підтримка батьків.

2.3. Результати дослідно-експериментального дослідження

Наступним етапом експерименту є контрольний, який проводився з тією ж контрольною і експериментальною групою дітей, що й формувальний. Ефективність запропонованих педагогічних умов з сенсорного розвитку визначалася шляхом контрольної діагностики експериментальної групи дітей дошкільного віку, яка передбачала визначення змін що відбулися, завдяки залученню дітей до виконання різних завдань в ігровій формі для поглиблення і розширення знань з сенсорного розвитку.

Метою контрольного етапу є визначення компетентності сенсорного розвитку дітей дошкільного віку після проведеного експерименту, а також ефективність розглянутих педагогічних умов сенсорного розвитку за допомогою дидактичної гри в експериментальній групі. Відповідно до мети контрольного етапу дослідження з вихованцями проводилася запланована робота з художньо-продуктивної діяльності. Для виконання мети було виявлено результати знань дітей з сенсорного виховання дітей дошкільного віку після проведення експерименту,

здійснено порівняння результатів дослідження контрольної і експериментальної груп та розглянуто ефективність використання педагогічних умов у закладах дошкільної освіти. Відповідно для повторного обстеження рівня знань дітей використовувалися ті ж дидактичні ігри, що і до експерименту з дітьми контрольної та експериментальної груп:

Дидактична гра № 1 «Посади метелика на квітку». Її мета полягає в групуванні предметів за кольором. Для гри нам потрібні квіти чотирьох кольорів, а саме червоного, жовтого, зеленого і синього та метелики вирізані з картону таких же кольорів. Дитина повинна знайти квітку для кожного метелика, таку саму за кольором, як і сам метелик, і посадити метелика на неї.

Дидактична гра № 2 «Сходинки». Її мета полягає у співвідношенні предметів за величиною. Для цього нам потрібно по п’ять прямокутників однакового кольору, але різного за розмірами. Дитина повинна побудувати сходинки для іграшки починаючи з великого прямокутника, далі знайти менший, ще менший і так до найменшого.

Дидактична гра № 3 «Квітка». Її мета полягає у визначенні рівня знань з питань форми предметів. Для обладнання нам необхідна серединка квітки та пелюстки. Дитина повинна вкласти вкладки квітки у відповідні вирізи.

Дидактична гра № 4 «Вище – нижче». Її мета полягає у визначенні рівня знань з питань величини форми. Для цієї гри нам потрібні пірамідки різної висоти. Дитина повинна подивитися на пірамідки і показати, яка пірамідка вища, а яка нижча.

Дидактична гра № 5 «Рибки та рибалки». Її мета полягає у визначенні рівня знань з питань величини. Для виконання гри потрібно одна велика рибка і багато маленьких риб різних кольорів. Дитина повинна спочатку зловити велику рибку, а потім маленькі, після чого показати одну рибку і багато.

Дидактична гра № 6 «Поділ на групи». Її мета полягає у визначенні логічного мислення у дітей. Для обладнання нам необхідні великі та малі геометричні фігури різних кольорів, рамка з відповідними отворами. Дитина повинна розглянути рамку

з відповідними отворами і розмістити фігури за ознаками: колір, форма, величина.

Під час проведення експерименту діагностика проводилася індивідуально з кожною дитиною в першій половині дня у спокійній атмосфері. У процесі роботи з дітьми з'ясувалося, що більшість дітей навчилися запам'ятовувати назви кольорів та форми предметів. Велика роль відводилася таким методам, як співробітництво з дорослими.

Таблиця 2.3

Результати обстеження стану сенсорного виховання дітей дошкільного віку контрольної групи після проведення експерименту

№	Ім'я, вік дитини	Показники активності						
		Завдання №						Показники активності
		1	2	3	4	5	6	
1.	Давід Б.	3	2	3	3	3	2	Високий
2.	Артем Ж.	3	2	3	3	3	3	Високий
3.	Єва Г.	2	1	2	3	1	2	Середній
4.	Максим Л.	2	1	1	3	2	2	Середній
5.	Давід Г.	2	2	1	3	2	2	Середній
6.	Богдан К.	3	2	2	3	2	2	Середній
7.	Артьом Б.	1	2	1	1	2	1	Низький
8.	Артем В.	3	3	3	3	3	2	Високий
9.	Сергій С.	3	1	3	3	2	1	Середній
10.	Мілана С.	2	1	1	3	1	1	Низький
11.	Матвій І.	1	1	1	1	1	1	Низький
12.	Поліна П.	2	2	2	3	2	2	Середній

В результаті роботи з дітьми дошкільного віку було виявлено підвищення рівня сенсорного розвитку завдяки використанню дидактичних ігор, що розвивало психічні процеси: вихованці зосереджено виконували завдання, аналізували свої

дії, були більш уважними. Розглянемо результати дослідження контрольної групи в таблиці (табл. 2.3). Як видно з таблиці четверо дітей покращили результати з сенсорного виховання: три дитини з низького рівня піднялися на середній, одна дитина – на високий. Позитивна динаміка спричинена природними змінами розумового розвитку дитини у сприйнятті і формуванні уявлень про зовнішні властивості предметів. Розглянемо та відобразимо в таблиці співвідношення рівнів сформованості сенсорної компетентності дітей дошкільного віку контрольної групи до та після експерименту (табл. 2.4 та рис. 2.4).

Таблиця 2.4

Співвідношення рівнів сформованості сенсорної компетентності дітей дошкільного віку контрольної групи

Контрольна група	Рівні навчальних досягнень		
	Низький	Середній	Високий
До експерименту	50%	33%	17%
Після експерименту	25%	50%	25%

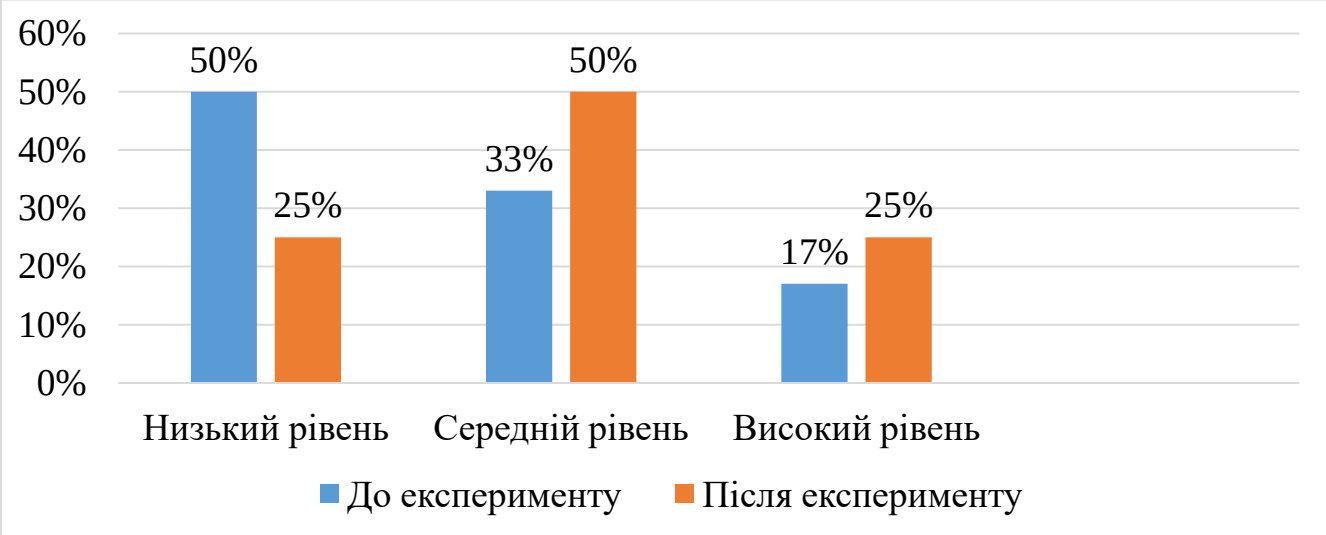

Рисунок 2.4. Результати дослідження рівнів сформованості сенсорної компетентності дітей дошкільного віку контрольної групи до та після проведення експерименту

Отже, результати експерименту продемонстрували позитивну динаміку у формуванні сенсорної компетентності дітей дошкільного віку. Це свідчить про те, що кількість дітей з низьким рівнем сенсорної компетентності зменшилася з 50% до 25%, із середнім рівнем значно збільшилася з 33% до 50%. Спостерігається значне покращення сенсорних навичок з високим рівнем знань з 17% до 25%. Ці результати свідчать про суттєве покращення рівня сенсорної компетентності у дітей контрольної групи.

Розглянемо результати дослідження в експериментальній групі після проведення експерименту (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Результати обстеження стану сенсорного виховання дітей дошкільного віку експериментальної групи після проведення експерименту

№	Ім'я, вік дитини	Показники активності						
		Завдання №						Показники активності
		1	2	3	4	5	6	
1.	Мілана Г.	3	2	2	3	3	2	Високий
2.	Аліса Ч.	2	3	2	3	2	2	Високий
3.	Влада Ф.	3	3	3	3	3	2	Високий
4.	Мілана С.	2	1	1	3	1	1	Середній
5.	Кіра Н.	2	1	2	1	1	1	Середній
6.	Марк К.	1	1	2	1	2	1	Середній
7.	Настя С.	1	1	1	1	1	1	Середній
8.	Софія К.	2	1	2	1	1	1	Середній
9.	Мілана Д.	2	1	1	1	2	1	Високий
10.	Аліна Д.	1	1	1	1	1	1	Середній
11.	Софія Т.	2	1	1	3	1	1	Середній
12.	Соломія П.	2	2	3	3	3	3	Високий

Як видно з таблиці десять дітей покращили результати з сенсорного виховання: три дитини з середнього рівня піднялися на високий, сім дітей з низького – на середній, дітей з низьким рівнем знань не виявлено. Розглянемо співвідношення рівнів сформованості сенсорної компетентності дітей дошкільного віку експериментальної групи (табл. 2.6 та рис. 2.5).

Таблиця 2.6

Співвідношення рівнів сформованості сенсорної компетентності дітей дошкільного віку експериментальної групи

Експериментальна група	Рівні навчальних досягнень		
	Низький	Середній	Високий
До експерименту	58%	25%	17%
Після експерименту	0%	58%	42%

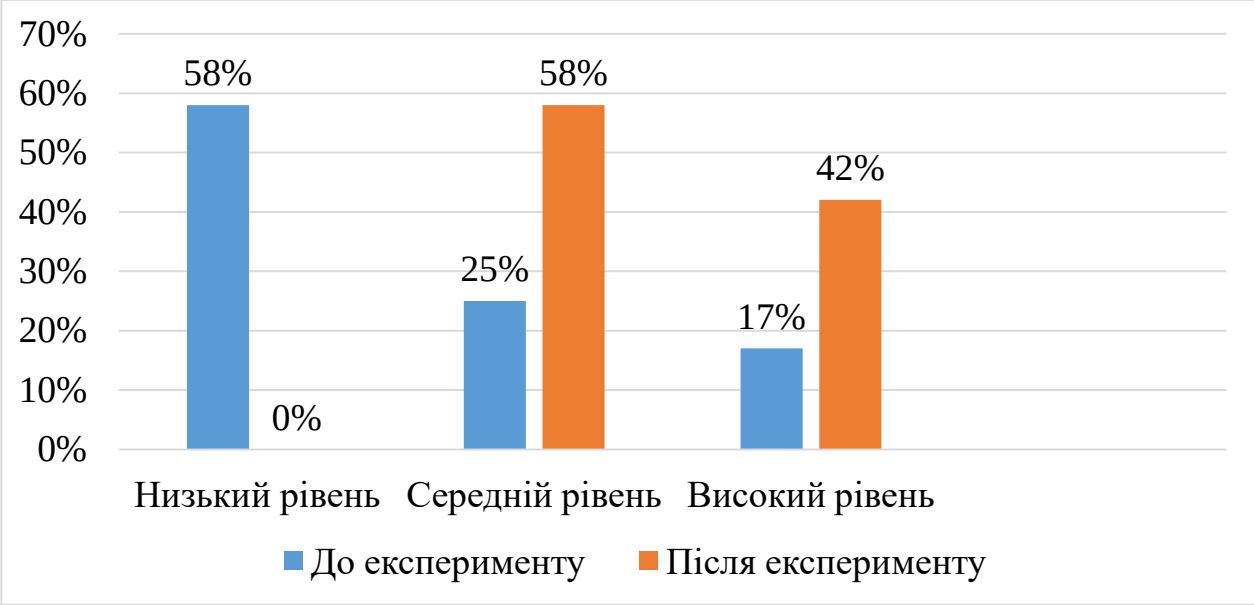

Рисунок 2.5. Результати дослідження рівнів сформованості сенсорної компетентності дітей дошкільного віку експериментальної групи до та після проведення експерименту

З результатів дослідження експериментальної групи до та після експерименту

можна зробити певні висновки про суттєве підвищення загального рівня сенсорної компетентності. Найбільш помітним є зникнення низького рівня, зменшився з 58% до 0%; значне збільшення середнього з 28% до 58% та високого рівнів з 17% до 42%. Що свідчить про ефективність проведених експериментальних заходів. Це вказує на те, що запропоновані методики та завдання були добре підібрані та відповідали віковим особливостям дітей, що позитивно вплинули на розвиток сенсорних здібностей дошкільників.

Узагальнимо результати порівняльної діаграми контрольного етапу експерименту контрольної та експериментальної груп (рис. 2.6).

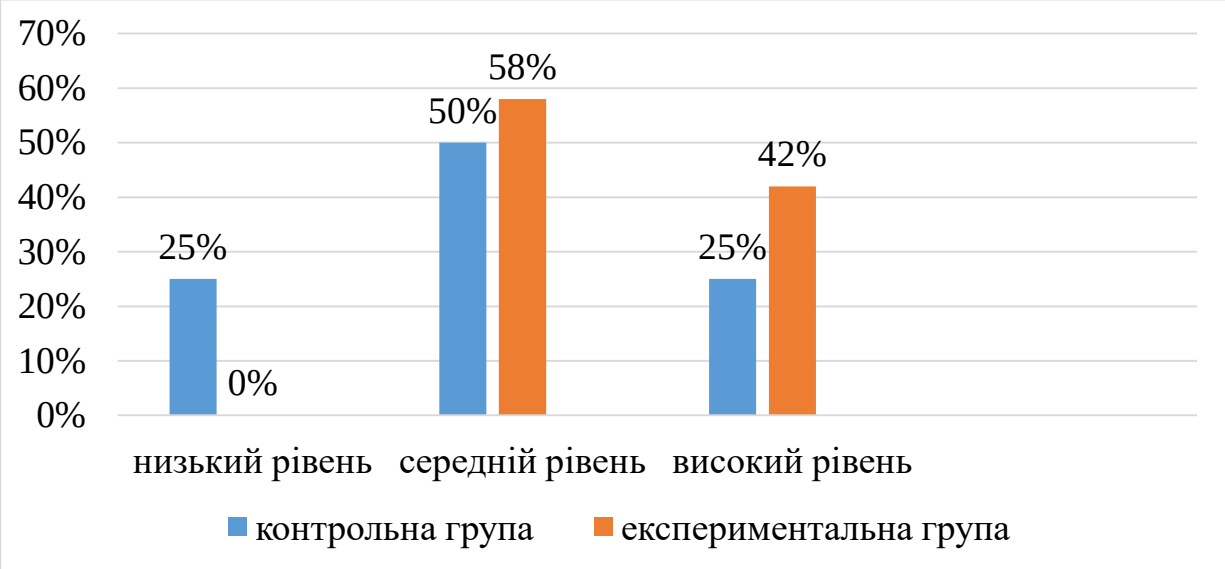

Рисунок 2.6. Порівняльна діаграма рівня знань контрольної та експериментальної груп після експерименту

На початку дослідження діти знаходилися в однакових умовах і мали подібні результати знань. Пізніше вихованці контрольної групи займалися в звичайному режимі. Для дітей експериментальної групи були створені спеціальні педагогічні умови з використанням підібраних до них дидактичних ігор. Під час дослідження було вивчено процес використання дидактичних ігор та вправ у розвитку сенсорних формувань дітей, а також виявлено високу активність вихованців та інтерес до

вивчення властивостей предметів, їх якостей, сенсорних еталонів.

Проаналізувавши порівняльну діаграму виявлено, що у контрольній групі відбулися незначні зміни з розвитку сенсорних знань, зокрема високий рівень розвитку був виявлений у 25% (було 17%), середній рівень 50% (було 33%), низький – 25% (було 50%). В експериментальній групі динаміка знань з сенсорного виховання значно краща, високий рівень виявлений у 42% (було 17%), середній – 58% (було 25%), низький не виявлено (було 58%). Що дає можливість стверджувати про ефективність засвоєння знань за допомогою дидактичних ігор, які сприяють формуванню у дітей умінь аналізувати, порівнювати, зіставляти виділяючи ознаки предметів.

Причиною змін є:

– ефективність запропонованої методики та завдань, які були добре підібрані та відповідали віковим особливостям дітей;

– регулярні заняття та використання різноманітних матеріалів;

– індивідуальний підхід до дітей.

Отже, виходячи з вище вказаного можна зробити висновки про ефективність використання педагогічних умов, які були впроваджені в навчальному процесі експериментальної групи, що доводить ефективність запропонованої методики навчання дітей дошкільного віку за допомогою дидактичних ігор спрямованих на закріплення знань про колір, форму та розмір. Це дає нам підстави рекомендувати їх до навчання. Використання різних сюрпризних моментів, сюжетів в ігровій формі дозволило поглибити і розширити знання дітей дошкільного віку з сенсорного розвитку.

ВИСНОВОК

Провівши теоретичний аналіз дослідження, щодо педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей з'ясовано, що сенсорне виховання – це цілеспрямований педагогічний процес, який допомагає дитині розвивати свої відчуття та сприйняття, сформувати яскраве уявлення про навколишній світ та збагатити сенсорний досвід дітей дошкільного віку. Сенсорне виховання є фундаментом для подальшого мовного, соціального та когнітивного розвитку дитини. Основним завданням його є поступове ознайомлення з сенсорними еталонами та їх систематизація. В їх основі лежить обстеження та запам'ятовування властивостей предметів у процесі провідної діяльності – гри, під час якої діти засвоюють сенсорні враження, вчаться їх усвідомлювати і використовувати на практиці. Дитина засвоює слова, що означають основні властивості предметів, а слова-назви закріплює сенсорний еталон, що дозволяє його використовувати точно й усвідомлено. Це можливо за умови, що слова-назви, які вводяться на основі власних дій дитини під час обстеження та застосування відповідних еталонів, що сприяє використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

Здійснений теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, дидактична гра є одним із ефективних засобів сенсорного виховання дітей дошкільного віку, оскільки вона активно залучає їх до пізнавальної діяльності через різні органи чуттів, сприяє розвитку не лише сенсорних навичок, а й когнітивних, мовних, соціальних та емоційних умінь. Представлені підходи до використання дидактичних ігор для сенсорного виховання, дозволяють педагогам ефективно стимулювати розвиток органів чуття та пізнавальної діяльності дітей.

За допомогою наукових досліджень виокремлено педагогічні умови, які було досліджено під час експерименту, а саме: створення розвивального середовища для

реалізації сенсорного виховання дітей дошкільного віку; забезпечення та підбір системи дидактичних ігор, які мають формувати уявлення про колір, форму та розмір предметів; залучення батьків до роботи з сенсорного виховання дітей, забезпечення активності та взаємодії дітей з навколишнім світом, індивідуальний підхід до дітей, врахування вікових особливостей, використання наочності та різноманітного матеріалу.

Експеримент формувальних заходів педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку проведено на базі закладу дошкільної освіти № 4 «Дивосвіт» Верхньодніпровської міської ради в якому взяли участь 24 дитини групи раннього віку. Метою експерименту було вивчення ефективності сенсорного виховання дітей за допомогою спеціально створених педагогічних умов, а саме: сенсорне середовище, підбір дидактичних ігор, забезпечення активності та взаємодії дітей з навколишнім світом, індивідуальний підхід до дітей в процесі дослідження, врахування вікових особливостей, використання наочності та різноманітного матеріалу, роботу з батьками.

На констатувальному етапі дослідження проведено індивідуальні дидактичні ігри з дітьми дошкільного віку контрольної та експериментальної грип з метою визначення рівня знань з сенсорного розвитку дітей до експерименту. За результатами дослідження виявлено, що рівень знань вихованців низький і потребує покращення результатів за допомогою реалізації педагогічних умов використання дидактичної гри у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку.

На другому формувальному етапі були створені спеціальні умови для дітей експериментальної групи: сенсорне середовище, підбір дидактичних ігор, забезпечено активності та взаємодії дітей з навколишнім світом, здійснено індивідуальний підхід до дітей в процесі дослідження, враховано вікові особливості, використано різноманітну наочність та матеріали, проведено роботу з батьками.

Сенсорне середовище передбачало збільшення дидактичних ігор в сенсорному куточку, для покращення якості запам’ятовування сенсорних знань. Дидактичні ігри підбиралися так, щоб краще сформувати уявлення дітей раннього віку про колір, форму та розмір предмета. Співпраця з батьками передбачала індивідуальне спілкування та інформацію в куточку для батьків, комунікацію в Viber групі з батьками щодо сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.

На контрольному етапі було проведено заняття та дидактичні ігри індивідуально з кожною дитиною контрольної та експериментальної груп для визначення рівня з сенсорного розвитку дітей після експерименту. Після результату дослідження виявлено, що дидактичні ігри стимулюють розвиток уваги, пам’яті, мислення та уяви дітей. Вони допомагають формувати аналітичні здібності та розвивати логічне мислення. Ігрова форма проведення занять підвищує інтерес до навчання, робить процес більш приємним та ефективним. Дидактична гра сприяє розвитку комунікативних навичок, а також розвитку почуттів впевненості в собі, самостійності та творчих здібностей дітей. Діти краще почали аналізувати, порівнювати, зіставляти та виділяти ознаки предметів. В результаті показники сенсорного виховання якісно покращилися в контрольній групі на 33% (4 дитини), а в експериментальній групі 83% (10 дітей).

Результати експерименту підтверджують високу ефективність використання дидактичних ігор у сенсорному вихованні дітей дошкільного віку. Вони є незамінним засобом для всебічного розвитку дитини, сприяють формуванню міцного фундаменту для подальшого навчання та розвитку.

Узагальнюючи виклад, зазначимо, що завдяки вдало підібраним дидактичним іграм та вправам, а також дотриманню педагогічних умов, можна значно покращити сенсорний розвиток дітей дошкільного віку і, як наслідок, стимулювати їх інтелектуальний потенціал. Тому використання дидактичних ігор у дошкільному закладі є необхідною умовою для забезпечення якісного дошкільного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л., Янківська О. Дидактичні ігри і вправи у дитячому садку. Київ : Вища школа, 1977. 127 с.

2. Баглаєва Н. І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільнят. *Дошкільне виховання.* 1999. № 7. С. 3–4

3. Базовий компонент дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33 URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf. (дата звернення: 01.07.2024).

4. Борисова З. Фребель – засновник ідеї дитячого садка. *Дошкільне виховання*. 2002. № 12. С. 5–7.

5. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ. Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с.

6. Венгер Л. А. Виховання сенсорної культури дитини від народження до 6 років. Київ : Просвіта, 2005. 144 с.

7. Внук О. Сенсорний розвиток дітей раннього віку. *Дошкільний навчальний заклад.* 2011. № 8. С. 29–32.

8. Виноградова Н. Ф., Куликова Т. А. Діти, дорослі і світ навколо. Харків : Основа, 2007. 112 с.

9. Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів : монографія. Кропивницький, 2021. 226 с.

10. Горшкова Г. В., Турубарова А. В. Особливості сенсорного виховання дітей раннього віку в умовах війни в Україні. *Інноваційна педагогіка.* 2023. № 62. С. 80–86.

11. Грама Н. Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку : теорія і практика.

Монографія. Одеса, 2018. 239 с.

12. Гураш Л., Науменко Т. Діти раннього віку та гра. Київ : Шкільний світ, 2009. 128 с.

13. Дорошенко З. П. Сенсомоторний розвиток дитини раннього дошкільного віку : теорія і практика. *Пріоритетні напрями робити дошкільної ланки освіти на 2006-2006 навчальний рік :* монографія / за наук. ред. К. Л. Крутій. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2007. Вип. 6. С. 142–157.

14. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів. Понять та назв /упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 324 с.

15. Дроботій О. Л., Кривоніс М. Л. Сенсорний розвиток дошкільнят. Ранній вік : навч. посіб. Харків : Ранок, 2021. 192 с.

16. Дуткевич Т. Дошкільна психологія : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О., 2006. 320 с.

17. Дьяченко О. Дошкільний вік : психологічні підстави освітньої роботи з розвитку здібностей. *Дошкільне виховання.* 2015. № 1. С. 46–50.

18. Жічкіна А. Значущість гри в розвитку людини. *Дошкільне виховання.* 2002. № 4. С. 2–6.

19. Зайцева Л. Компетентнісний підхід в освітньому процесі. *Дошкільне виховання*. 2011. № 11. С. 9–11.

20. Зайцева Л. І. Елементарна математична компетентність. *Дошкільне виховання.* 2004. № 7. С. 12–15.

21. Зайцева Л. І. Формування елементарної математичної компетентності в дітей старшого дошкільного віку : дис. … канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2005. 215 с.

22. Зайченко І. В. Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 624 с.

23. Кіндрат І. Інтеграційні засади побудови освітнього процесу в сучасному дошкільному навчальному закладі. *Вісник Луганського національного університету*

імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Полтава, 2012. № 22. С. 114–120.

24. Кіпень І. Дидактична гра як засіб сенсорного розвитку дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта : теорія, методика, інновації :* мат. V Всеукр. наук.-практ. Інтер.-конф. (25 вересня 2022 р.). Луцьк, 2022. С. 84–89.

25. Коваленко О. В., Слезенко В. В. Організація методичного супроводу сенсорно-пізнавального розвитку дітей раннього віку в освітньому середовищі ЗДО. *Інноваційна педагогіка.* 2022. № 50. С. 7–10.

26. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Нац. академ. пед. наук України. Київ : ФОП Ференець В. Б., 2020. 44 с. URL : https://drive.google.com/file/d/12ta1d3vfwTtFhITpMTCJ-NO3SISU47Gd/view. (дата звернення: 05.07.2024).

27. Кошель В. М. Сенсорне виховання дітей раннього віку : навч.-метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку, студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та батьків. Чернігів : ФОП Баликіна О. В., 2019. 160 с.

28. Кравець В. П. Педагогічна система Яна Амоса Коменського. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва : навч. посіб. Тернопіль : Тернопільський державний педагогічний інститут, 1996. 295 с.

29. Кривоніс М. Л., Дроботій О. Л., Ачкасова В. М. Сенсорний розвиток дошкільнят : навч. посіб. Харків : Ранок, 2012. 240 с.

30. Крутій К. Сучасне заняття та основні ситуації. *Дошкільне виховання*. 2016. № 9. С. 6–10.

31. Малікова Ю. В. Сенсорне виховання у спадщині видатних педагогів минулого. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.* Одеса, 2005. № 3–4. С. 151–153.

32. Монтессорі М. Метод наукової педагогіки застосовуваний до дитячого виховання в «Будинках дитини» : навч. посіб. / за заг. ред. З.Н. Борисової. Київ : Вища школа, 2004. 511 с.

33. Морозова Н. Г., Тихеєва Е. І. Дошкільний вік : сенсорний розвиток і

виховання. *Дошкільне виховання*. 1993. № 5. С. 54–55.

34. Мусевич В. С. Феномени сенсорного розвитку дітей : підручник для студ. вузів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2014. 210 с.

35. Науменко Т. Діти 3-го року життя та гра. Київ : Бібліотека «Шкільного світу», 2009. 128 с.

36. Олійник Л. М. Формування уявлень про властивості і співвідношення предметів у дітей раннього віку : дис. … канд. пед. наук : 13.00.08. Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2005. 209 с.

37. Олійник Л. М., Романюк І. А. Я працюю з дитиною. Теорія та практика роботи у першій молодшій групі дошкільного навчального закладу. Миколаїв : ПП «Прінт-Експрес», 2005. 52 с.

38. Павелків Р., Цигипало О. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 432 с.

39. Пілюгіна В. А. Сенсорні здібності дитини : ігри на розвиток сприйняття кольору, форми, величини у дітей 3-го року життя. Київ : Просвіта, 1996. 112 с.

40. Плетницька Л. Логіко-математичний розвиток дошкільників. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2006. 156 с.

41. Половенко О. Заняття по сенсорному вихованню (з дітьми раннього віку) : посіб. для вихов. дит. сад. Київ : Знання, 2013. 96 с.

42. Понімaнська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : «Академвидав», 2004. 456 с.

43. Потеряєва Т. М., Крутій К. Л. Особливості сенсорного розвитку дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Інновації в дошкільній освіті теорія перспективи шляхи запровадження у практику* : зб. матеріалів ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 28 берез. 2024 р.) Маріуполь : МДУ, 2024. С. 18–21.

44. Про дошкільну освіту : Закон України від 06.07.2010 р. № 2442 – VI. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14. (дата звернення: 11.03.2024).

45. Про освіту : Закон України від 05.09.2017. № 2145-VIII. Дата оновлення 24.06.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text. (дата звернення: 11.03.2024).

46. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан. ТОВ «Мандрівець», 2022. 216 с.

47. Роман Н., Русин Н. Педагогічні умови використання дидактичної гри в навчально-виховному процесі з дошкільниками. *Науковий вісник Мукачівського державного університету.* 2014. № 17 (12). С. 101–107.

48. Романенко І. Формування сенсорно-пізнавальної активності дітей раннього віку за допомогою дидактичних ігор та вправ за системою Монтессорі. Кролевець, 2019. 46 с.

49. Светлова І. Є. Велика книга завдань і вправ для розвитку інтелекту дитини : Сенсорне сприйняття, логічне мислення, дрібна моторика рук, розвиток мови. Київ : Країна мрій, 2006. 160 с.

50. Сенсорне виховання в дитячому садку: посібник для вихователів / за ред. М. М. Поддякова, В. М. Авнесова. Харків : «Ранок», 2001. 192 с.

51. Сех Н. Педагогічні умови сенсорного розвитку дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва. *Молодь і ринок.* 2018. № 9. С. 150–154.

52. Сенсорний розвиток дошкільнят. Ранній вік : підручник / М. Л. Кривоніс, О. Л. Дроботій та ін. Харків : «Ранок», 2015. 192 с.

53. Смольникова Г. Розвиваймо у малят сенсорику та дрібну моторику. *Дошкільне виховання.* 2010. № 7. С. 20–22.

54. Сухар В. Пограй зі мною. Розвивальні ігри та вправи для дітей 2–3 року. Харків : Ранок, 2009. 168 с.

55. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 320 с.

56. Тимошенко О. Розвивальне середовище за Монтессорі-системою.

Палітра педагога. 2002. № 12. С. 5–11.

57. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

58. Чорна В. В. Сенсорне виховання : сутність і структура. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2013. № 1. С. 86–90.

59. Шевцова О. А. 745 ігор для дошкільників. Харків : Основа, 2014. 366 с.

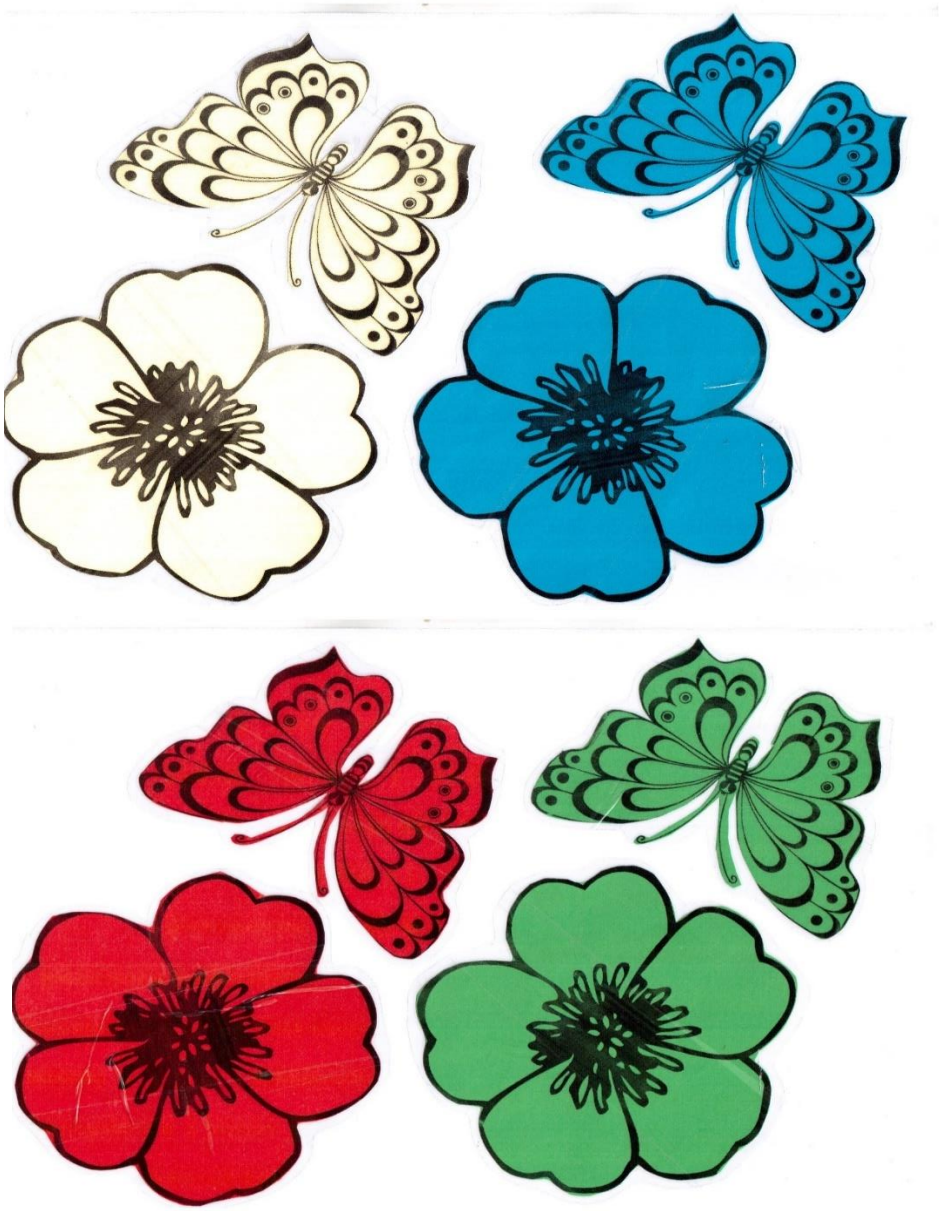
60. Щербакова К. Й. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1996. 240 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Дидактичні ігри

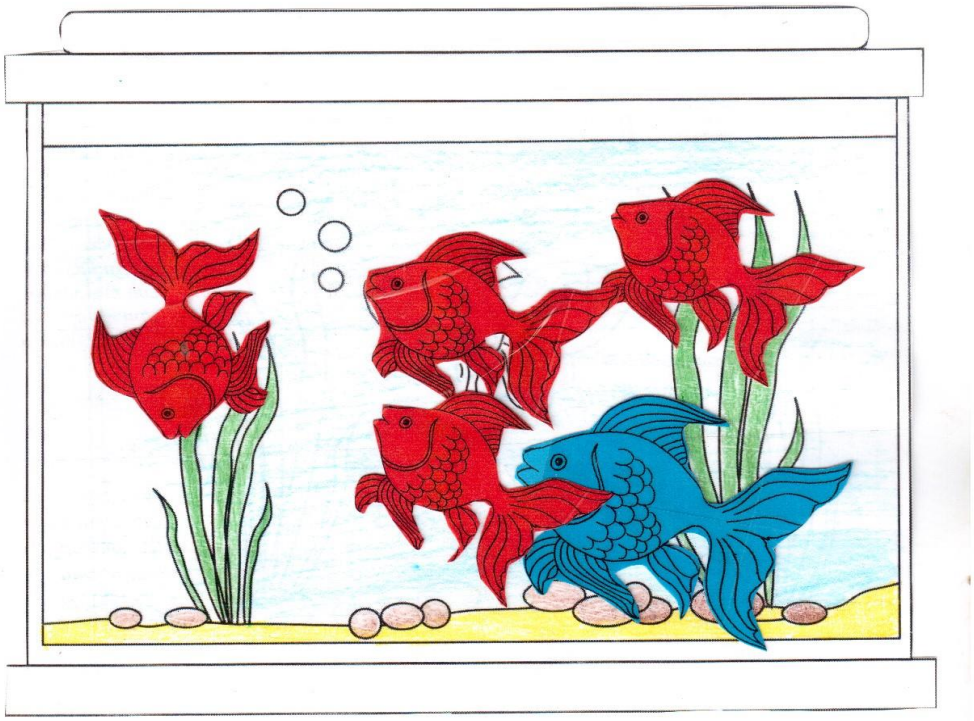
Дидактична гра «Посади метелика на квітку»

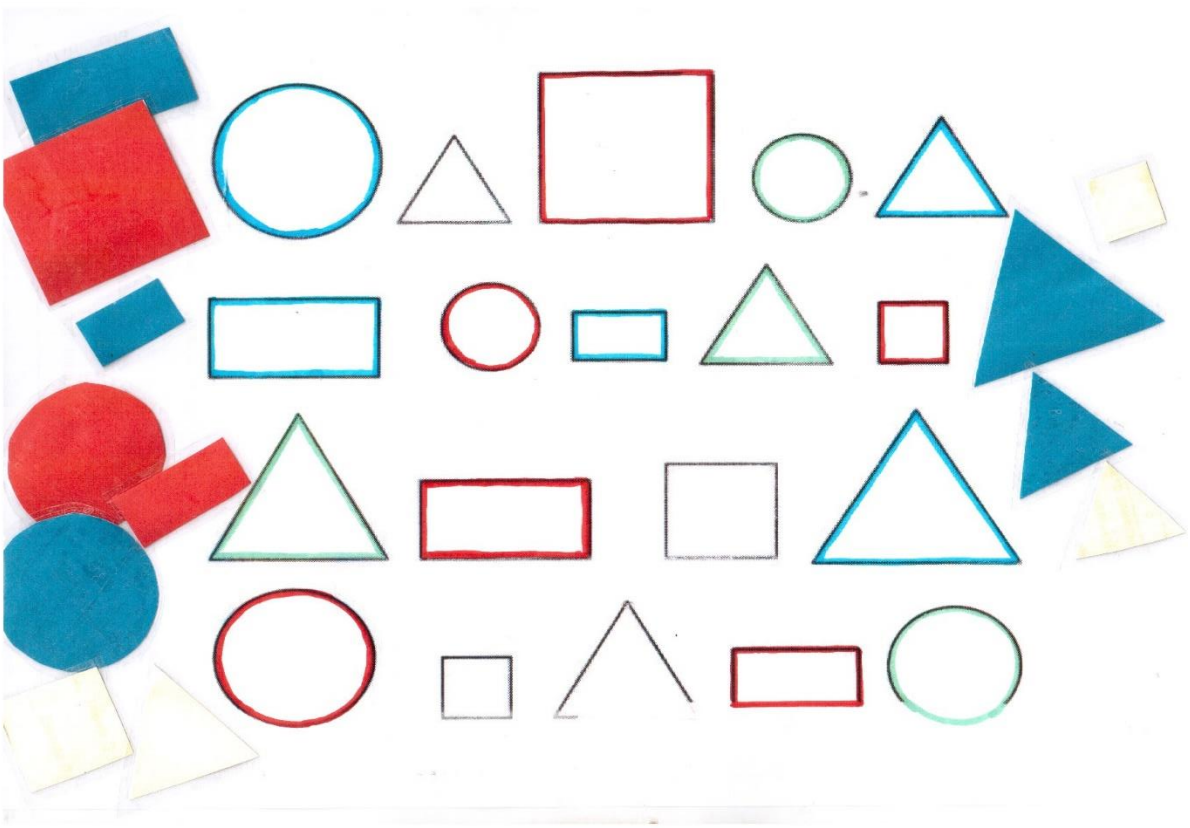
Дидактична гра «Вище – нижче»

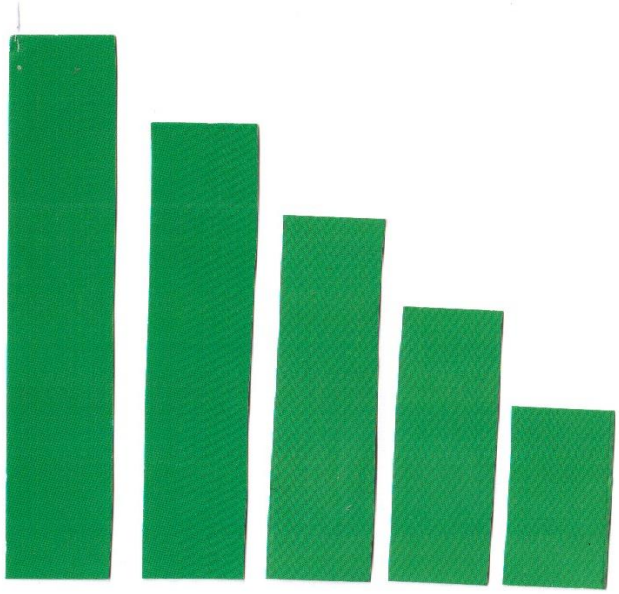
Дидактична гра «Рибки та рибаки»

Дидактична гра «Поділ на групи»

Дидактична гра «Сходинки»

Додаток Б

Заняття № 1

Тема: Веселі олівці

Мета: продовжити ознайомлювати дітей з основними кольорами (жовтий, червоний, зелений і синій); групувати предмети за кольором та величиною; розвивати логічне мислення, просторове уявлення та окомір, дрібну моторику пальців рук; стимулювати зорову пам’ять та увагу; активізувати словник дітей та розвивати зв’язне мовлення.

Матеріал: іграшка-кішечка, торбинка, олівці різного кольору і різної величини, коробочки таких самих кольорів, картинки із зображенням предметів жовтого, червоного, зеленого та синього кольорів.

Хід заняття:

Вихователь: Світить сонечко в віконце,
Світить, усміхається,
Ой погляньте, хто прийшов?
Хто до нас вітається?

До групи заходить кішечка з торбинкою, вітається до дітей і плаче.

Несла киця у торбинці олівці.

Киця дуже поспішала і дірок не помічала.

Киця дірку не зашила, олівці всі загубила.

– Допоможімо киці зібрати олівці та розкласти їх по коробочках (діти збирають олівці на килимку і підходять до вихователя).

– У мене є коробочки. Якого кольору ця коробочка? А ця? (Коробочки жовтого, червоного, зеленого та синього кольорів.)

– Киця просить допомогти розкласти олівці в коробочки (вихователь показує дітям олівці, вони називають їх колір і розкладають у коробочки відповідного кольору).

– Погляньмо, чи однакові олівці за розміром?

– Для цього треба поставити олівці на стіл, притримуючи їх рукою. Які олівці? (Довгі та короткі; діти називають колір і розкладають олівці у коробочки відповідного кольору й величини.)

– Погляньте, що для нас намалювали олівці (Вихователь показує картинки із зображенням предметів, які намальовані жовтим, червоним, синім та зеленим кольорами).

– Діти, візьміть кожен собі картинку. Що намальовано на твоїй картинці? (Сонечко.) Якого кольору? (Жовтого.)

– Як ти вважаєш, який олівець малював цю картину? (Жовтий.)

Вихователь намагається поставити запитання кожній дитині. Діти танцюють з кицею веселий танок.

Заняття № 2

Тема: Сорока-білобока

Мета: продовжувати навчати дітей співвідносити предмети за величиною; закріпити вміння знаходити предмет за назвою величини; розширити розуміння значення слів «один», «багато»; розвивати логічне мислення, увагу, пам’ять, дрібну моторику; виховувати інтерес до занять, бажання співпрацювати.

Матеріал: сорока-білобока, сороченята, потяг, 2 мотузки, дерево з листочками, кущі, халабуда, їжачок, прищіпки, манка, 2 миски, будинок, горішки музика.

Хід заняття:

Вихователь: Ой, діти, чуєте, хтось плаче, подивіться хто ж це? (Сорока сидить плаче у груповій кімнаті.)

Вихователь: Давайте запитаємо що ж сталося, чому вона плаче?

– Я не пам’ятаю дорогу додому до свого будиночка, а там мене чекають мої діти.

Вихователь: Давайте допоможемо сороці.

– А ви знаєте де живе сорока-білобока?

– А поїдемо ми до лісу на потязі. Тож сідайте у потяг дуже обережно (діти сідають та імітують як потяг гуде : чух – чух – чух).

Вихователь: Ось ми з вами приїхали в ліс. Виходьте з потяга дивіться як тут гарно, красиво. Тож ходімо шукати будиночок по цій доріжці. Дивіться у нас закрита дорога, а на дорозі росте дерево.

Дидактична гра «Один – багато»

– Скільки дерев? (Один.)

– Скільки листочків? (Багато.)

– Якого кольору листочки? (Жовті, зелені, червоні.)

Вихователь: Молодці. Йдемо далі. Ой, діти, може це сороки-білобоки хатка.

– Ні, це халабуда і у ній хтось живе.

Вихователь: Давайте заглянемо хто ж живе у халабуді.

Гра з прищіпками «Подаруй їжачку голочки» (діти дарують їжачку з прищіпок голочки).

– Скільки їжачків?

– Скільки голочок у їжачка?

– Якого кольору голочки?

Вихователь: Йдемо далі шукати будиночок сороки.

Гра з манкою «Намалюй сонечку промінчики» (діти малюють на манці сонечку промінчики).

– Скільки сонечків?

– Скільки промінчиків?

Вихователь: Діти, дивіться чийсь будиночок. Давайте запитаємо у сороки, можливо це її будинок?

– Так це мій будиночок, дякую вам за допомогу. А ось і мої сороченята. За те, що ви мені допомогли я хочу пригостити вам горішками.

– Скільки горішок дала сорока?

– Скільки сороченят?

– Скільки сорок-білобок?

Вихователь: А нам у же час повертатися до дитячого садка, сідаємо у потяг і поїхали.

– Де ми з вами були?

– Кому допомагали?

– А як ми їй допомагали?

Заняття № 3

Тема: Зайчикові іменини

Мета: формувати вміння дітей складати з частин ціле; добирати предмети за величиною; розвивати навички порівнювати величини та добирати предмети за величиною незалежно від їхніх кольору та форми; закріплення основних кольорів; виховувати наполегливість.

Матеріал: декорація лісової галявини, лист від зайчика, хатинка, іграшка – лисичка, зайчик; кошик з морквою; дидактичні ігри: «Прикрась ялинку», «Склади й одягни сніговичка», «Закрий віконце», «Великий, маленький».

Хід заняття:

Вихователь організовує дітей до заняття. Стук у двері, заходить листоноша з листом. Вихователь бере листа і дякує листоноші.

– Малята, хочете дізнатися, що у цьому листі? Але ж ви ще не вмієте читати. Тоді я сама вам його прочитаю. Лист цей прийшов до нас із лісу, від зайчика (відкриває лист, читає).

«Дорогі малятка, любі хлопчики й дівчатка!

Такої погожої днини я святкую свої іменини.

Всіх вас до себе в гості хочу запросити

й чимось смачненьким пригостити.

Тож до лісу вирушайте, мою хатинку відшукайте»

– Ну що. Вирушаємо до лісу на пошук хатинки зайчика , щоб привітати його з днем народження.

– Малята, а що любить їсти зайчик?

– Так дуже полюбляє моркву. Ось у мене кошик. Ми можемо зібрати зайчикові у дарунок морквинки й покласти їх у цей кошик. Гаразд?

Дидактична гра «Великий – маленький» (Діти кладуть у кошик для зайчика тільки великі морквинки, а маленькі відкладають окремо. Діти з вихователем вирушають у подорож далі).

– Погляньте, малята, куди це ми потрапили? Так, це ліс. У ньому діються якісь дива. Цікава галявина з ялинками. А ось якісь дивні – з дірочками. Щоб вони стали гарними, давайте їх прикрасимо.

Дидактична гра «Прикрась ялинку» (Діти заповнюють вирізані отвори на ялинках із картону площинними іграшками відповідної форми).

– Чудово! Дивіться, дітки: тепер у нас усі ялиночки гарненькі. Йдемо далі. Малята, знову діються якісь дива! Мабуть сердита хуртовина по снігу гуляла й наробила сніговичкам шкоди. Давайте з вами складемо сніговичків, допоможемо їм.

Дидактична гра «Склади й одягни сніговичка».

– Погляньте, сніговички тепер веселі, задоволені. Потанцюймо разом з ними.

– Рушаймо далі... А це що за хатинка? Ой, що ж це з нею таке? У хатині замість вікон порожні отвори. У них, мабуть, задуває вітер... хто ж мешкає в ній? Тут жили звірята, але зараз вони не можуть тут жити, тому що у хатинці немає віконець. Звірята просять, щоб ми полагодили її хатинку.

Дидактична гра «Закрий віконечко» (Діти добирають віконця до хатини за кольором і формою).

– Молодці, ви впорались і з цим завданням! Але ж ми повинні ще знайти зайчикові хатинку. Де ж вона? Доведеться ще трохи пройти (діти знаходять хатку).

– Погляньте, он і зайчик нас зустрічає! Діти підходять до зайчикової хатки. (Вихователь разом з дітьми вітають іменинника. Діти дарують йому кошик з морквою та розповідають про свої пригоди в лісі).

– Діти, вам сподобалась наша подорож?

– Я дуже задоволена кожним з вас. Ви були молодці, зробили багато добрих справ у лісі. А тепер нам час повертатися до садочка. (Зайчик дякує малятам. Діти прощаються з ним).

Додаток В

Дидактична гра «Знайди предмет того кольору, який назву»

Мета: з'ясувати рівень уміння диференціювати предмети за основними кольорами; визначити рівень знань, щодо назв кольорів.

Матеріал: іграшки різного кольору.

Хід гри:

Дітям пропонують набір із 5 знайомих іграшок різного кольору. Вихователька повідомляє, що вона забула усі кольори, а пам'ятає лише назви, і просить дітей допомогти їй. Вона буде називати колір, а хтось із дітей – показуватиме іграшку відповідного кольору.

Дидактична гра «Рибаки та рибки»

Мета: вправляти дітей у диференціації кольорів. Учити розуміти поняття «велика». «маленька», «багато». Розвивати мислення, мовлення, зоровий аналізатор. Виховувати спостережливість.

Матеріал: овали оранжевого та інших кольорів та картинка – золоті рибки.

Хід гри:

Вихователь читає вірші й пропонує дітям показати зображення рибок на картинці. Рибалки вибирають фігури, схожі за формою на рибок. Діти розглядають, хто що впіймав. Помилково обрану фігуру порівнюють із картинкою й повертають на тацю. Якщо не всі вибрали оранжеві фігури, то вихователь ще раз читає перший стовпчик вірша, виділяючи голосом підкреслене слово. Рибалки знову ловлять рибок. Потім вихователь разом із дітьми розглядає впійманих рибок.

Потім вихователь просить дітей вибрати найбільшу рибку. Після цього вихователь пропонує кілька ігрових ситуацій: «Усі маленьку рибки пливіть до великої», «Малі рибки заховалися від великої» (діти прикривають їх долонями).

Вихователь запитує у дітей: «Скільки великих рибок?», «Скільки маленьких рибок?»

Дидактична гра «Вище – нижче»

Мета: продовжувати вчити дітей знаходити на малюнку зображення вищих чи нижчих предметів. закріпити поняття «вище – нижче», «високий – низький»; назви: пірамідка, ведмежа, ведмедик. Розвивати окомір, уміння вимірювати «на око», уміння виконувати словесну вказівку вихователя. Виховувати посидючість, інтерес до занять.

Матеріал: площинне зображення пар «високий – низький», пірамідки та ведмежата.

Хід заняття:

Вихователь звертає увагу на яскравий малюнок і питає, хто завітав до малюків у гості. Діти називають малюнки. Вихователь питає, чи однакові іграшки за висотою. Просить назвати високу пірамідку, маленьке ведмежа.

Дидактична гра «Прикрась ялинку»

Мета: продовжувати вчити дітей вкладати вкладки у відповідні вирізи. Закріпити знання про кольори.

Матеріал: площинна форма ялинки, іграшки.

Хід заняття:

Дитині дають площинну форму ялинки, на якій вирізані отвори різної форми для іграшок, а також іграшки-пазли для прикрашання. Пропонують прикрасити ялинку до свята, підібравши відповідну іграшку до отвору.

Дидактична гра «Веселі прищіпки»

Мета: розвивати дрібну моторику у дітей, формувати вміння порівнювати та об’єднувати предмети за ознакою кольору. Сприяти розвитку відчуттів власних рухів і формуванню позитивного настрою. Стимулювати мовленнєву активність дітей.

Матеріал: прищіпки та площинні фігури.

Хід заняття:

Дітям необхідно вибрати відповідні за кольором прищіпки та додати кожній рибці хвіст та плавники; їжачкові – голочки; промінці – сонечку; хмаринці – дощик.

Дидактична гра «Виготовимо намисто»

Мета: вчити дітей нанизувати геометричні фігури на шнурівку за зразком. Розвивати увагу, мислення, дрібну моторику, сенсорні здібності.

Матеріал: шнурки, форми (квадрат, трикутник, круг).

Хід заняття:

Дітям необхідно нанизати на шнурок геометричні фігури чергуючи їх за зразком.

Додаток Г

Консультація для батьків: «Сенсорний розвиток – основа формування розумових здібностей дошкільника»

Сенсорний розвиток дитини – розвиток її відчуттів і сприймання, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, величину, положення у просторі, а також запах, смак.

Дошкільне дитинство є періодом інтенсивного розвитку дитини. Від рівня цього розвитку значною мірою залежить успішність її розумового, естетичного виховання, стан сформованості загально навчальних умінь і навичок.

Значення сенсорного розвитку дітей раннього віку виражається в наступному:

– воно являє собою базу для інтелектуального розвитку дитини;

– структурує і впорядковує дитячі враження від спілкування із зовнішнім світом;

– стимулює розвиток спостережливості та уваги;

– робить позитивний вплив на естетику дитини,

– стає базою для розвитку фантазії і уяви;

– формує сенсорні еталони;

– дозволяє розширити словниковий запас;

– робить вплив на рівень розвитку слухової, зорової, образної, моторної пам’яті;

– готує малюка до взаємодії з реальним світом.

Сенсорний розвиток відбувається протягом усього життя, але дошкільний вік є тим періодом, коли дитина пізнає навколишній світ великими темпами, тобто нагромаджує і засвоює соціальний сенсорний досвід.

Видатний науковець М. Щелованов називав ранній вік «золотою порою сенсорного виховання».

Сенсорне виховання – цілеспрямовані педагогічні впливи, що забезпечують формування почуттєвого пізнання й удосконалення відчуттів і сприйняття.

До головних завдань сенсорного виховання належать:

– формування у дітей системи обстежуваних дій;

– формування системи сенсорних еталонів;

– розвиток уміння самостійно використовувати сенсорні еталони у власній діяльності.

Розглянемо їх детальніше.

Методика сенсорного виховання в закладі передбачає навчання дітей обстеженню предметів.

Обстеженням називають спеціально організоване сприйняття предметів з метою використання його результатів у тій чи іншій змістовної діяльності.

Обстеження – це основний метод сенсорного виховання дітей дошкільного віку.

Навчання обстеженню проводиться як спеціально організоване сприйняття предмета з метою виявлення тих його властивостей, про які важливо знати, щоб успішно впоратися з майбутньою діяльністю. Один і той же предмет обстежується по різному в залежності від цілей обстеження і самих обстежуваних якостей.

Існують загальні правила для всіх видів обстеження:

– прийняття цілісного образу предмета;

– уявний поділ на основні частини і виявлення їх ознак (форма, величина, колір та інше);

– просторове співвідношення частин один з одним (праворуч, ліворуч, над, зверху і так далі);

– вичленення дрібних деталей , встановлення їх просторового розташування по відношенню до основних частин;

– повторне цілісне сприйняття предмета.

Обстеження за такою схемою допоможе дітям оволодіти узагальненими способами чуттєвого пізнання, якими вони зможуть користуватися в самостійній діяльності. Педагог же в свою чергу повинен створювати умови, щоб діти засвоювали отримані знання та вміння для аналізу навколишнього середовища.

У дошкільному віці починається етап безпосереднього засвоєння і використання сенсорних еталонів. Саме з трьох років основне місце в сенсорному вихованні дітей займає ознайомлення їх із загальноприйнятими сенсорними еталонами та способами їх використання.

Сенсорні еталони – це психічні образи, що містять уявлення про чуттєво сприймані властивостей об’єктів.

Так, в області форми – це геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник), в області кольору – вісім кольорів спектора. Особливе місце займають еталони величини, так як вони носять умовний характер. Будь-який об’єкт сам по собі не може бути великим або маленьким, він набуває це якість при порівнянні з іншим. Ми говоримо, що кавун великий, а яблуко – маленьке, зіставляючи їх між собою. Такі відносини можуть бути зафіксовані тільки в словесній формі.

Хоча дитина раннього віку ще не готова до засвоєння сенсорних еталонів, але у неї починає накопичуватися уявлення про колір, форму , величину та інші якості предметів. Важливо, щоб ці уявлення були достатньо різнобічними.

А це значить, що дитину слід знайомити зі всіма основними різновидностями якостей:

– 8 кольорами спектору, білим і чорним кольорами;

– з такими формами як круг, квадрат, овал. трикутник, прямокутник;

– величиною, яка сприймається тільки в порівнянні з іншою величиною.

Поступово дитина опановує назви еталонів. Дітей вчать застосовувати освоєні еталони якостей для аналізу предметів, вчать порівнювати предмет з еталоном, помічати подібність і відмінність. Це дозволяє бачити особливість предметів, бачити відоме в новому, відносити предмети до груп за різними

якостями. Оволодіння еталоном піднімає розумову діяльність дитини на новий щабель: формується процес узагальнення на чуттєвої основі (еталон), поглиблюються процеси аналізу, узагальнення на основі володіння еталоном.

В результаті оволодіння в процесі навчання системами перцептивних дій і системами еталонів діти отримують широкі можливості для орієнтування в навколишній дійсності.

Особлива роль в сенсорному вихованні дітей належить природі. Адже природа – невичерпне джерело вражень, радісних переживань для дитини. Важливим засобом сенсорного розвитку дитини являється спостереження. Спостерігаючи в природних умовах, дитина, може познайомитися з якостями предметів, їх формою, величиною, кольором. Проте визначити їх самостійно малюк не може. Дитина навчилася тільки дивитися , але не бачити, слухати, але не чути. Тому її треба навчити виділяти якості предметів навколишнього оточення.

Пізнання природного оточення, спочатку, здійснюється чуттєвим шляхом, за допомогою зору, слуху, дотику, нюху. Так під час спостереження малюки вчаться розрізняти забарвлення листя, сприймання буде більше яскравіше, якщо вихователь пропонує послухати шарудіння опадаючого листя. Чим більше органів чуття «задіяно» в пізнанні, тим більше ознак і властивостей виділяє дитина в досліджуваному об’єкті, явищі, а отже, тим багатшими стають його уявлення. На основі таких уявлень виникають розумові процеси, уява, формуються естетичні почуття.

Сенсорний розвиток має здійснюватися у тісному зв’язку з навчанням дитини тих видів діяльності, в ході яких він повинен враховувати і відтворювати властивості предметів (малювання, ліплення, конструювання). Саме у цих видах діяльності перед дітьми виникає необхідність сприймати предмети як можна точніше, повніше, виробляється вміння обмацувати, оглядати предмети у певній послідовності. Вказівки дорослих допомагають дитині виділяти відповідні предмети або частини, помічати подібність і відмінність.

Гра – універсальний спосіб виховання і навчання дитини. Ігри, що розвивають сенсорне сприйняття, дуже потрібні малюку раннього віку. Вони приносять в життя дитини радість, інтерес, упевненість у собі і своїх можливостях. Ігри, в яких використовуються дії з предметами, розвивають не тільки рух, а й сприйняття, увагу, мислення і мову дитини. Уміле не нав'язливе керівництво педагога діями малюка дозволяє дитині перейти від примітивного маніпулювання для виконання різноманітних практичних дій з урахуванням величини і форми предметів. Для розвиваючих ігор з малюками потрібно використовувати різні збірні іграшки (вкладки, пірамідки, куби, тощо), які вимагають співвіднесення властивостей декількох деталей.

Для організації навчально-ігрової діяльності дитини використовується 5 видів дидактичних іграшок:

– для нанизування (різні пірамідки);

– об'ємні геометричні;

– для викладання та викладання;

– різні форми (конуси, куби, циліндри);

– збірно-розбірні (мотрійки), а також предмети та іграшки спеціально підібрані за будь-якими якостями.

Підводячи підсумок вищевикладеного, можна зробити висновок, що в результаті систематичної роботи по сенсорному вихованню дітей раннього віку у них виявляються сформованими вміння і навички, які свідчать про відповідний рівень розвитку:

– діти успішно виділяють і враховують колір, форму, величину і інші ознаки предмета;

– групують відповідно до зразка предмети за формою, кольором, величиною при виборі з 4-х;

– співвідносять різнорідні предмети за кольором, формою, величиною при виборі з 4-х різновидів;

– дізнаються в різноманітних колірних плямах предмети або явища, що мають характерну колірну ознаку;

– активно використовують порівняльні слова-назви для позначення форм;

– починають активно користуватися загальноприйнятими словами-назвами кольору.

Висновок: сенсорний розвиток – основа формування розумових здібностей дошкільника.

Анкета для батьків щодо сенсорного розвитку дитини

1. Загальна інформація:

– прізвище, ім’я дитини:

– дата народження:

2. Які ігри ваша дитина любить найбільше?

3. Чи чули ви раніше про сенсорний розвиток дітей?

4. Чи розрізняє ваша дитина основні кольори та форми?

5. Чи є проблеми з мовленням?

6. Чи розрізняє ваша дитина різні звуки?

7. Чи розрізняє ваша дитина різні смаки?

8. Як ви вважаєте, чому сенсорний розвиток важливий для дітей раннього віку?

9. Які ігри ви використовуєте для сенсорного розвитку дитини?

10. З якими труднощами ви стикаєтесь при організації сенсорних активностей?

11. Яких результатів ви очікуєте від сенсорного розвитку дитини?

12. Які саме знання та навички, на вашу думку, дитина повинна отримати завдяки сенсорному розвитку?

13. Чи є у вас додаткові запитання щодо сенсорного розвитку дітей?